

SUN TZU

火 難 戈
金 女 木
雜 難 戈 雜
金 木 金
雜 難 戈 難

τέχνη του
πολέμου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ

Εάν η αξία ενός έργου κρίνεται από τη διαχρονικότητά του –και κρίνεται!– ο Κινέζος Σουν Τσου θα πρέπει να καταταγεί ανάμεσα στους σπουδαιότερους συγγραφείς που ανέδειξε η ανθρωπότητα. Γιατί *Η Τέχνη του Πολέμου* –η αρχαιότερη γνωστή πραγματεία με παρόμοιο θέμα– δεν ξεπεράστηκε ποτέ. Ακόμη και το έργο του Κλαούζεβιτς, *Περί Πολέμου*, γραμμένο δυο χιλιάδες χρόνια αργότερα, δεν διαθέτει την ίδια καθαρότητα, διεισδυτικότητα και φρεσκάδα.

Στη διάρκεια των αιώνων, αμέτρητοι Κινέζοι μελετητές καταπαύστηκαν με την περί πολέμου πραγματεία του Σουν Τσου, σε μια προσπάθεια να σκιαγραφήσουν την προσωπικότητα του συγγραφέα και να προσδιορίσουν το χρόνο συγγραφής του έργου του. Επικρατέστερη μοιάζει η άποψη που τοποθετεί την *Τέχνη του Πολέμου* στην «κλασική» κινεζική περίοδο, ειδικότερα μεταξύ του 400 π.Χ. και του 320 π.Χ.

Ο Σουν Τσου γεννήθηκε στο κρατίδιο του Τσι. Η πραγματεία του γύρω από την *Τέχνη του Πολέμου* τράβηξε γρήγορα την προσοχή του Χο Λου, Βασιλιά του Βου. Από

εκείνη την πρώτη γνωριμία του Σουν Τσου με τον βασιλιά, έχει διασωθεί το ακόλουθο ενδιαφέρον περιστατικό:

Ο Χο Λου κάλεσε τον Σουν Τσου και του είπε: «Διάβασα πολύ προσεκτικά τα δεκατρία κεφάλαια του βιβλίου σας. Μήπως θα μπορούσατε να μου κάνετε μια μικρή επίδειξη του πώς εφαρμόζεται πρακτικά η θεωρία σας - ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τον έλεγχο των στρατευμάτων;»

«Θα μπορούσα», απάντησε ο Σουν Τσου.

«Και μήπως θα μπορούσατε να χρησιμοποιήσετε στην επίδειξη γυναίκες;» συνέχισε ο βασιλιάς.

«Βεβαίως», είπε χωρίς δισταγμό ο Σουν Τσου.

Έτσι, δόθηκε διαταγή να φέρουν από το παλάτι 180 όμορφες γυναίκες. Ο Σουν Τσου τις χώρισε σε δυο λόχους και έθεσε επικεφαλής τις δυο πιο αγαπημένες παλλακίδες του βασιλιά. Ύστερα έδειξε στα κορίτσια πώς να κρατούν το δόρυ και ρώτησε: «Ξέρετε τη διαφορά ανάμεσα στο «Μπροστά» και το «Πίσω», το «Αριστερά» και το «Δεξιά»;

«Την ξέρουμε», απάντησαν εκείνα.

«Οραία», είπε ο Σουν Τσου. «Τώρα, όταν σας δώσω τη διαταγή «Μέτωπο εμπρός», θα κοιτάξετε κατευθείαν μπροστά. Όταν σας πω «Μεταβολή», θα κάνετε μισή στροφή, ώστε να κοιτάξετε όλες προς τα πίσω. Όταν σας πω «Επ' αριστερά», θα γυρίσετε προς τη μεριά του αριστερού σας χεριού. Κι όταν σας πω «Επί δεξιά», θα γυρίσετε προς τη μεριά του δεξιού σας χεριού».

Οι γυναίκες είπαν «Καταλάβαμε» και τότε ο Σουν Τσου, αφού τους εξήγησε ποιο χτύπημα του τυμπάνου αντιστοιχούσε σε κάθε παράγγελμα, τους μοίρασε τα δόρατα και έδωσε το σύνθημα: «Επί δεξιά». Τα κορίτσια, όμως, αντί να υπακούσουν, ξέσπασαν σε γέλια.

Τότε ο Σουν Τσου είπε ήρεμα: «Εάν τα παραγγέλματα δεν είναι σαφή και οι διαταγές δεν είναι απόλυτα κατανοητές, το λάθος είναι του στρατηγού». Ύστερα επανέλαβε τρεις φορές τα παραγγέλματα, τα εξήγησε πέντε, και έδωσε το παράγγελμα: «Επ' αριστερά». Τα κορίτσια ξέσπασαν, γι' άλλη μια φορά, σε γέλια.

Τότε ο Σουν Τσου, πάντα το ίδιο ήρεμος, είπε: «Όταν τα παραγγέλματα δεν είναι σαφή και οι διαταγές δεν είναι απόλυτα κατανοητές, το λάθος είναι του στρατηγού. Όταν, όμως, οι διαταγές είναι σαφείς και κατανοητές, αλλά οι στρατιώτες δεν υπακούουν, τότε το λάθος είναι των αξιωματικών τους». Και λέγοντας αυτά, διέταξε να αποκεφαλίστούν οι δυο επικεφαλής των λόχων!

Ο βασιλιάς που παρακολουθούσε τη σκηνή από ψηλά, μόλις αντιλήφθηκε ότι οι δυο ευνοούμενες του θα έμεναν χωρίς κεφάλι, έσπευσε να μηνύσει στον Σουν Τσου: «Είμαι απόλυτα ικανοποιημένος από την επίδειξή σας. Αλλά εάν στερηθώ τις δυο αυτές παλλακίδες, το φαγητό και το ποτό μου θα χάσουν τη γεύση τους. Επιθυμία μου, λοιπόν, είναι να μην αποκεφαλίστούν».

Οπότε, ο Σουν Τσου απάντησε: «Ο υπηρέτης σας έχει κάνει ήδη δεκτό το διορισμό του ως Διοικητή και

όταν ένας διοικητής ηγείται του στρατού, δεν υποχρεούται να υπακούει σε όλες τις διαταγές του ηγεμόνα του». Αμέσως μετά, έδωσε διαταγή να αποκεφαλιστούν οι δυο γυναίκες προς παραδειγματισμό και όρισε ως επικεφαλής δύο άλλες.

Υστερα, επανέλαβε τα παραγγέλματα με τη βοήθεια του τυμπάνου και οι γυναίκες ανταποκρίθηκαν, χωρίς να κάνουν το παραμικρό λάθος. Και, βέβαια, χωρίς να τολμήσει καμιά τους να γελάσει!

Τότε ο Σουν Τσου διαμήνυσε με αγγελιοφόρο στον βασιλιά: «Ο στρατός σας, κύριε, είναι πανέτοιμος. Μπορείτε να κατέβετε και να τον επιθεωρήσετε. Είναι πρόθυμος να κάνει ό,τι του ζητήσετε – ακόμα και να πέσει στη φωτιά».

Ωστόσο, η όρεξη του βασιλιά για πειράματα είχε κοπεί. «Πες στο Στρατηγό», είπε στον αγγελιαφόρο, «ότι μπορεί να επιστρέψει στο στρατόπεδό του και να αναπαυθεί. Ο βασιλέας του Βου δεν έχει καμιά διάθεση για επιθεώρηση».

Όταν ο Σουν Τσου έλαβε το μήνυμα, σχολίασε ατάραχα: «Ο βασιλιάς αγαπάει τα λόγια, όχι όμως και τα έργα...»

Μολονότι, πάντως, ο Χο Λου δεν αγαπούσε ιδιαίτερα τα... έργα, αναγνώρισε την ιδιοφυΐα του Σουν Τσου και τον έκανε στρατηγό.

Την οριστική του, ωστόσο, δικαίωση, ο Σουν Τσου δεν οφείλει ούτε στους θρύλους που συνοδεύουν το όνομά του, ούτε στις πολυάριθμες επιστημονικές εργασίες Κινέζων μελετητών, αλλά σ' ένα διάταγμα του αυτοκράτορα Σενγκ-τσουγκ (1068-1085), το οποίο απαριθμούσε επτά «πολεμικούς κλασικούς» και όριζε ως υποχρεωτική τη μελέτη τους, από όσους φιλοδοξούσαν να αναδειχτούν στη στρατιωτική ιεραρχία. Στον κατάλογο αυτό, η πραγματεία του Σουν Τσου (σε έκδοση Τσάο Τσάο) κατείχε την πρώτη θέση.

Την εποχή που γράφτηκε *Η Τέχνη του Πολέμου*, η Κίνα απαρτιζόταν από οκτώ μεγάλα και κάμποσα μικρότερα κρατίδια, που συγκρούονταν αδιάκοπα μεταξύ τους. Οι αιμοδιψείς ηγεμόνες τους δεν σταματούσαν τον πόλεμο, παρά για να στρατολογήσουν και να εκπαιδεύσουν κι άλλους χωρικούς, καθώς από τους προηγούμενους δεν είχε μείνει ρουθούνη! Είναι ζήτημα εάν σε διάρκεια εκατόν πενήντα ετών –μεταξύ του 450 π.Χ. και του 300 π.Χ.– υπήρξε στρατηγός που να πέθανε στο κρεβάτι του! Ωστόσο, ακόμα και σ' αυτή τη χαοτική περίοδο, υπήρχαν κάποιοι που αποτελούσαν εξαίρεση, που αποκήρυσαν το έγκλημα και ήταν αντίθετοι στην παραφροσύνη του πολέμου. Ένας από αυτούς ήταν και ο Μο Τι (479-381 π.Χ.), που καταδίκασε κάθε μορφή επιθετικού πολέμου, με τον ακόλουθο απερίφραστο –και οδυνηρά επίκαιρο– τρόπο:

Εάν κάποιος σκοτώσει έναν αθώο άνθρωπο και του κλέψει τα ρούχα και το σπαθί, το αδίκημά του είναι σοβαρότερο από το αδίκημα κάποιου άλλου, που παραβιάζει ένα στάβλο, για να κλέψει ένα βόδι. Η αδικία είναι μεγαλύτερη, το αδίκημα σοβαρότερο και το έγκλημα υψηλότερου βαθμού. Ο οποιοσδήποτε λογικός άνθρωπος καταλαβαίνει ότι πρόκειται για πράξη κακή και ανόσια. Όταν, ωστόσο, διαπράττονται δολοφονίες στη διάρκεια μιας πολεμικής επιχείρησης, αυτό όχι μόνο δεν θεωρείται κακό, αλλά επαινείται κιόλας. Εφ' όσον, όμως, ένας άνδρας που σκοτώνει έναν άλλο, θεωρείται δολοφόνος και καταδικάζεται σε θάνατο, δεν θα πρέπει αυτός που σκοτώνει δέκα ή εκατό να καταδικάζεται δέκα ή εκατό φορές σε θάνατο; Γιατί όποιος λέει το μαύρο μαύρο, όταν το βλέπει σε μικρή κλίμακα, και το μαύρο άσπρο, όταν το βλέπει σε μεγάλη, δεν είναι τελικά ικανός να ξεχωρίσει το άσπρο από μαύρο... Κατά τον ίδιο τρόπο, εάν ένα μικρό έγκλημα θεωρείται έγκλημα κι ένα μεγάλο χειροκροτείται, πως μπορούμε να λέμε ότι ξεχωρίζουμε το δίκιο από το άδικο;

Παρά τον συνεχή αναβρασμό της περιόδου εκείνης, το εμπόριο ευημερούσε –στα πλαίσια μιας νομοθεσίας που τιμωρούσε με θάνατο ή ακρωτηριασμό μερικές χιλιάδες (sic) αδικήματα– και η πολιτική κατάσταση άφηνε περιθώρια για την ανάδειξη ταλέντων σε κάθε τομέα δραστηριότητας, και ιδιαίτερα σε κείνον της πολεμικής τέχνης. Έτσι, αναδείχτηκαν μια σειρά από στρατιωτικές αυθεντίες και άντι-

σε η κατασκοπεία. Όσο για τη διπλωματία, αυτή βασιζόταν αποκλειστικά στη δωροδοκία, το δόλο και την απάτη.

Μάταια ο Κορφούκιος περιφερόταν από το ένα κρατίδιο στο άλλο, σε μια προσπάθεια να πείσει τους ηγεμόνες της εποχής να σταματήσουν το αιματοκύλισμα και να επιστρέψουν στον ίδιο δρόμο. Έτσι, ενώ οι πθικολόγοι δεν είχαν συχνά να φάνε, οι μεγάλοι δάσκαλοι της στρατιωτικής επιστήμης ζούσαν βασιλικά – για όσο, τουλάχιστον, διάστημα οι συμβουλές τους αποδεικνύονταν σωστές.

Με δεδομένες τις επεκτατικές τάσεις των ισχυρότερων κρατιδίων, με τον πόλεμο να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της πολιτικής ισχύος, και με την παράλληλη διάδοση της χρήσης του σιδήρου –που, αν και γνωστός στην Κίνα από τις αρχές του 5ου π.Χ. αιώνα, έγινε κοινό κτήμα έναν σχεδόν αιώνα αργότερα– η ανάγκη μιας ολοκληρωμένης πολεμικής θεωρίας ήταν πιο αναγκαία από ποτέ. Και ο πρώτος που τη διατύπωσε ήταν ο συγγραφέας των δεκατριών κεφαλαίων της *Τέχνης του Πολέμου*.

Το είδος του στρατού που φαίνεται να γνωρίζει ο Σουν Τσου απαρτίζεται από ξιφομάχους, τοξότες, ακοντιστές και άρματα. Μέσα αρκετά για να αναπτύξουν οι Κινέζοι αξιοθαύμαστες επιθετικές και αμυντικές τακτικές, που –όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Griffith– «θα τους επέτρεπαν να δυσκολέψουν τη ζωή του Μεγάλου Αλεξάνδρου,

πολύ περισσότερο απ' ό τι τη δυσκόλεψαν οι Έλληνες, οι Πέρσες ή οι Ινδοί».

Ο Σουν Τσου, ωστόσο, δεν είναι ένας ακόμα αιμοδιψής στρατηγός της εποχής. Ήδη από την πρώτη σελίδα της πραγματείας του, κάνει σαφές ότι ο πόλεμος δεν μπορεί παρά να είναι η έσχατη λύση. Ακόμα και τότε, όμως, θα πρέπει να φροντίζουμε να διεξάγεται στο ελάχιστο δυνατό διάστημα, να έχει το ελάχιστο δυνατό κόστος σε ζωές και προσπάθεια, και να επιφέρει τις ελάχιστες δυνατές απώλειες στον εχθρό.

Ο Σουν Τσου είχε πλήρη επίγνωση των οικονομικών επιπτώσεων του πολέμου. Οι αναφορές του στις πληθωριστικές πιέσεις που επιφέρει, στην έλλειψη τροφίμων που προκαλεί, και στα πρόσθετα βάρη που φορτώνει στις πλάτες του λαού, δείχνουν ότι αναγνώριζε τη σπουδαιότητα αυτών των παραγόντων - που, μέχρι σήμερα, οι εμπολέμοι συνηθίζουν να παραβλέπουν. «Καμιά χώρα δεν ωφελήθηκε ποτέ από έναν παρατεταμένο πόλεμο», σημειώνει χαρακτηριστικά.

Για τον Σουν Τσου, η πρώτη επίθεση που εξαπολύει ένας ιδιοφυής στρατηγός, είναι εναντίον του πνεύματος του εχθρού. Αυτό φροντίζει να χειραγωγήσει, πριν κάνει το επόμενο βήμα. Εξίσου σημαντικά για τον Κινέζο θεωρητικό του πολέμου είναι η ταχύτητα, η ετοιμότητα, η

προσαρμοστικότητα, η αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων που προσφέρει ο καιρός και το έδαφος, και -φυσικά- οι μυστικές επιχειρήσεις. Ως προς αυτές τις τελευταίες, αξιοσημείωτη είναι η έμφαση που δίνει ο Σουν Τσου στους διπλούς πράκτορες, οι υπηρεσίες των οποίων αναγνωρίζονταν στην αρχαία Κίνα, όσο και στις μέρες μας...

Πολλές είναι οι προσωπικότητες που επηρέασαν τη ροή της σύγχρονης ιστορίας, έχοντας οι ίδιες επηρεαστεί από τη θεωρία του Σουν Τσου. Ανάμεσά τους και ο Μάο Τσε-Τουνγκ, που προφανώς διέγινωσε την αξία της και φρόντισε να την εφαρμόσει, τόσο στην περίοδο του θερμού πολέμου -ο Τσιανγκ Κάι Σεκ υπήρξε ένα μόνο από τα θύματά της- όσο και σ' εκείνη του ψυχρού, εναντίον των «ξένων ιμπεριαλιστών».

Ελάχιστη απόδειξη, μια παράγραφος από το βιβλίο του *Επιλεγμένα Έργα*, όπου ο κομμουνιστής ηγέτης σημειώνει - μεταφέροντας σχεδόν αυτούσια τη σκέψη του προγόνου του: «Μερικοί άνθρωποι είναι έξυπνοι στο να γνωρίζουν τον εαυτό τους, αλλά πλίθιοι στο να γνωρίζουν τους αντιπάλους τους. Με κάποιους άλλους συμβαίνει το αντίθετο. Ούτε οι μεν ούτε οι δε θα μπορούσαν ποτέ να μάθουν τους νόμους του πολέμου - πολύ περισσότερο να τους εφαρμόσουν».

«Θα μπορούσαν ποτέ να έχουν εφαρμογή, στο σύγχρονο κόσμο, τακτικές που αναπτύχθηκαν και εφαρμόστηκαν

δυόμισι χιλιάδες χρόνια πριν;» ίσως αναρωτηθεί ο σύγχρονος αναγνώστης.

Η απάντηση είναι «Ναι!» Γιατί μπορεί τα σπαθιά και τα ακόντια ν' αντικαταστάθηκαν με «έξυπνα» όπλα, αλλά η φιλοσοφία του πολέμου δεν άλλαξε. Όπως δεν άλλαξαν η ηθική και οι κανόνες του. Θα έλεγε μάλιστα κανείς, ότι οι αυτοί οι τελευταίοι βρίσκουν ακόμα πιο πρόσφορο έδαφος στην εποχή μας, καθώς ο πόλεμος –πάντα το ίδιο σκληρός– έχει μεταφερθεί από τα πεδία των μαχών στα πεδία των επιχειρήσεων. Γιατί πώς αλλιώς να εξηγήσει κανείς τις ομοιότητες μεταξύ ενός βιβλίου, αφιερωμένου στην τέχνη του πολέμου, κι ενός άλλου αφιερωμένου στην τέχνη του μανάτζμεντ;

«Εν καιρώ πολέμου, απαιτείται προσαρμοστικότητα και ευελιξία!» γράφει ο Σουν Τσου, το 500 π.Χ.

«Σε περιόδους αναταραχής, το πρόβλημα δεν είναι η αναταραχή, αλλά η δική μας έλλειψη προσαρμοστικότητας και ευελιξίας», γράφει ο Πίτερ Ντράκερ, δυόμισι χιλιάδες χρόνια αργότερα...

«Με την κατάλληλη διάταξη, όλες οι φάλαγγες μπορούν να αποδώσουν τα μέγιστα, ανεξάρτητα από τις όποιες εγγενείς αδυναμίες τους», ισχυρίζεται ο Κινέζος στρατηγός.

«Επιτυχημένη επιχείρηση είναι αυτή που καταφέρνει να εξασφαλίσει σε κάθε εργαζόμενο τη θέση εκείνη που

θα αναδείξει τα δυνατά του σημεία, καθιστώντας αδιάφορα τα αδύνατα», διαβεβαιώνει ο Αμερικανός γκουρού του σύγχρονου μανάτζμεντ.

Να γιατί *Η Τέχνη του Πολέμου* του Σουν Τσου ήταν, είναι και θα είναι επίκαιρη, όσο θα διεξάγονται πόλεμοι και «πόλεμοι» – που σημαίνει, όσο θα υπάρχουν άνθρωποι...

Για τη μετάφραση του έργου του Σουν Τσου στα ελληνικά, χρησιμοποιήσαμε την αγγλική μετάφραση του Samuel B. Griffith και, σε πολύ περιορισμένο βαθμό, εκείνην του James Clavell, θεωρώντας ότι, παρά την κοινή τους αφετηρία, το πόνημα του πρώτου είναι πληρέστερο από εκείνο του δεύτερου.

Το ίδιο ισχύει και για τις υποσημειώσεις, οι οποίες αποτελούν στην πλειοψηφία τους σχόλια μεταγενέστερων Κινέζων μελετητών και τις οποίες συνιστούμε στον φίλο αναγνώστη να διαβάσει. Όχι μόνο αποσαφηνίζουν, αλλά και εμπλουτίζουν το κείμενο – συχνά, κατά τρόπο ιδιαίτερα γλαφυρό.

Καλή ανάγνωση!

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ¹

Όσοι είναι ανίκανοι να αντιληφθούν τους κινδύνους που συνεπάγεται η χρήση όπλων, είναι εξίσου ανίκανοι να κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο οφείλουν να τα χρησιμοποιούν.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Η τέχνη του πολέμου αποτελεί ζήτημα ζωτικής σημασίας για την Πολιτεία. Είναι στην ουσία υπόθεση ζωής και θανάτου, δρόμος που οδηγεί στην ευημερία ή την καταστροφή. Ως εκ τούτου, είναι αναγκαίο να μελετάται σε βάθος.
2. Γι' αυτό, οι εκτιμήσεις σας θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη πέντε βασικούς παράγοντες και να κάνουν σύγκριση των επτά στοιχείων, που κατονομάζονται παρακάτω.
3. Οι πέντε παράγοντες είναι: (1) Ηθική επιρροή. (2) Καιρός. (3) Έδαφος. (4) Διοίκηση. (5) Δόγμα.

1. Το κινεζικό ιδεόγραμμα του τίτλου σημαίνει «υπολογισμοί» ή «σχέδια». Ο Griffith, ωστόσο, επιλέγει για την αγγλική μετάφραση τον όρο *Εκτίμηση της κατάστασης*.

4. Με τον όρο ηθική επιρροή, εννοώ αυτό που κάνει τους ανθρώπους να είναι σε αρμονία με τους ηγέτες τους, εις τρόπον ώστε να τους ακολουθούν στη ζωή και το θάνατο, χωρίς να δειλιάζουν μπροστά σε οποιονδήποτε κίνδυνο.
5. Με τον όρο καιρός, εννοώ την επίδραση των φυσικών φαινομένων -του κρύου και της ζέστης, του χειμώνα και του καλοκαιριού, της νύχτας και της ημέρας- στη διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων.
6. Με τον όρο έδαφος, εννοώ τις αποστάσεις, το εάν το έδαφος διασχίζεται εύκολα ή δύσκολα, εάν είναι ανοιχτό ή έχει στενά περάσματα, και το πόσες πιθανότητες προσφέρει για ζωή ή για θάνατο.
7. Με τον όρο διοίκηση, εννοώ τις αρετές του στρατηγού, που είναι η σοφία, η ειλικρίνεια, η ανθρωπιά, το θάρρος και η αυστηρότητα.
8. Με το όρο δόγμα, εννοώ την οργάνωση, τον έλεγχο, την τοποθέτηση των κατάλληλων αξιωματικών στις κατάλληλες βαθμίδες της στρατιωτικής ιεραρχίας, την εξασφάλιση οδών ανεφοδιασμού, και την προμήθεια του στρατού με είδη πρώτης ανάγκης.
9. Δεν υπάρχει στρατηγός που να μην έχει ακούσει γι'

- αυτούς τους πέντε παράγοντες. Όσοι τους σέβονται, νικούν. Όσοι τους αγνοούν, πττώνται.
10. Γι' αυτό, όταν καταστρώνετε σχέδια, φροντίζετε να συγκρίνετε τα παρακάτω στοιχεία και να τα αξιολογήσετε με τη μέγιστη δυνατή προσοχή.
 11. Εάν μου πείτε ποιος ηγεμόνας διαθέτει ηθική επιρροή, ποιος είναι ο πιο ικανός, ποιου ο στρατός έχει το συγκριτικό πλεονέκτημα στη φύση και το έδαφος, ποιου οι εντολές και οι οδηγίες εκτελούνται καλύτερα, ποιος στρατός είναι ισχυρότερος.
 12. Ποιος διαθέτει καλύτερα εκπαιδευμένους αξιωματικούς και άντρες.
 13. Και ποιος χρησιμοποιεί την ανταρτοβία και την τιμωρία με τον πιο φωτισμένο τρόπο.
 14. Θα μπορέσω να προβλέψω ποια πλευρά θα νικήσει και ποια θα πττηθεί.
 15. Εάν την ηγεσία αναλάβει ένας στρατηγός που υιοθετεί τη στρατηγική μου, είναι βέβαιο ότι θα νικήσει. Κρατήστε τον! Εάν την αναλάβει ένας που αρνείται να την ακολουθήσει, είναι βέβαιο ότι θα πττηθεί. Αποπέμψτε τον!

16. Έχοντας υιοθετήσει τη στρατηγική μου, ο στρατηγός οφείλει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις, που θα συμβάλλουν στην αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων που αυτή προσφέρει. Λέγοντας «προϋποθέσεις» εννοώ ότι θα πρέπει να ενεργήσει σύμφωνα με το τι είναι επωφελές κι έτσι να ελέγξει την ισορροπία της όλης επιχείρησης.
17. Κάθε πόλεμος βασίζεται στην παραπλάνηση.
18. Ως εκ τούτου, όταν είστε ικανοί, δείξτε ανικανότητα. Όταν είστε δραστήριοι, δείξτε αδράνεια.
19. Όταν είστε κοντά, κάντε να φαίνεται ότι είστε μακριά. Όταν είστε μακριά, κάντε να φαίνεται ότι είστε κοντά.
20. Προσφέρετε στον εχθρό ένα δέλεαρ, για να τον προσελκύσετε. Προσποιηθείτε αταξία και χτυπήστε τον.
21. Όταν ο εχθρός ανασυντάσσεται, ετοιμαστείτε για επίθεση. Όταν είναι ισχυρός, φροντίστε να τον αποφύγετε.
22. Εκνευρίστε το στρατηγό του και προκαλέστε του σύγχυση.
23. Προσποιηθείτε κατωτερότητα και ενθαρρύνετε την αλαζονεία του.

24. Κρατήστε τον υπό πίεση και εξουθενώστε τον.
25. Όταν ο εχθρός είναι ενωμένος, διαιρέστε τον.
26. Επιτεθείτε εκεί όπου είναι ανέτοιμος. Κάντε έφοδο όταν δεν το περιμένει.
27. Αυτά είναι τα κλειδιά της επιτυχίας, για κείνον που χαράζει τη στρατηγική. Δεν είναι δυνατόν να συζητηθούν εκ των προτέρων.
28. Τώρα, εάν οι εκτιμήσεις που έχουν γίνει, πριν από την έναρξη των εχθροπραξιών, προβλέπουν νίκη, αυτό οφείλεται στο ότι οι υπολογισμοί δείχνουν πως η δύναμη κάποιου είναι ανώτερη από εκείνη του εχθρού του. Εάν προβλέπουν ήττα, αυτό οφείλεται στο ότι οι υπολογισμοί δείχνουν πως ο πρώτος είναι κατώτερος. Με πολλούς υπολογισμούς, μπορεί κανείς να νικήσει. Με λίγους, δεν μπορεί. Πόσο λιγότερες πιθανότητες να νικήσει έχει εκείνος που δεν κάνει καθόλου υπολογισμούς! Με βάση τα παραπάνω, εξετάζω την κατάσταση και συνάγω σαφή συμπεράσματα ως προς την έκβαση του αγώνα.

ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Αποκορύφωμα της στρατηγικής ικανότητας είναι να υποτάξεις τον εχθρό χωρίς να δώσεις μάχη.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Γενικά, οι πολεμικές επιχειρήσεις απαιτούν χίλια γρήγορα τέθριππα άρματα, χίλιες τέθριππες άμαξες καλυμμένες με δέρμα και εκατό χιλιάδες οπλισμένους άντρες.
2. Όταν οι προμήθειες μεταφέρονται σε απόσταση χιλίων λι, τα ποσά που θα δαπανηθούν σε άρματα μάχης και λοιπό εξοπλισμό, στην ψυχαγωγία συμβούλων και επισκεπτών², καθώς και για την αγορά διαφόρων υλικών, όπως κόλλα και βαφές, θα ανέλθουν σε χίλια χρυσά³ νομίσματα ημερησίως. Μετά την εξασφάλιση αυτού του ποσού, εκατό χιλιάδες άντρες μπορούν να κληθούν στα όπλα.

3. Η νίκη είναι ο βασικός στόχος κάθε πολέμου. Εάν αυ-

2. Σύμφωνα με τα έθιμα της εποχής, η ηγεσία του στρατεύματος δεχόταν συχνά επισκέψεις υποτελών αρχόντων από τις γύρω περιοχές.

3. Ο Σουν Τσου χρησιμοποιεί ένα ιδεόγραμμα που σημαίνει "μεταλλικό νόμισμα", είναι ωστόσο γνωστό ότι η κοπή χρυσών νομισμάτων στο Τσου είχε ξεκινήσει ήδη από το 400 π.Χ.

τή καθυστερήσει πολύ, τα όπλα στομώνουν και το πηθικό πέφτει. Όταν τα στρατεύματα επιτίθενται σε πόλεις, η ισχύς τους θα εξασθενήσει.

4. Όταν ο στρατός επιδίδεται σε παρατεταμένες εκστρατείες, οι πόροι της Πολιτείας δεν θα επαρκέσουν.
5. Όταν τα όπλα σας είναι αδρανή και ο ζήλος μειωμένος, όταν η δύναμη έχει εξαντληθεί και το χρήμα ξοδευτεί, οι γειτονικοί ηγεμόνες θα επωφεληθούν από την κατάσταση σας για να δράσουν. Και ακόμη κι αν έχετε σοφούς συμβούλους, κανείς τους δεν θα μπορέσει να καταστρώσει ικανοποιητικά σχέδια για το μέλλον.
6. Έτσι, ενώ έχουμε ακούσει για απερίσκεπτη βιασύνη στον πόλεμο, έξυπνη στρατιωτική επιχείρηση, που να παρατάθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα, δεν έχουμε ακόμα δει.
7. Γιατί δεν υπήρξε ποτέ παρατεταμένος πόλεμος, από τον οποίο να ωφελήθηκε μια χώρα.
8. Ως εκ τούτου, όσοι είναι ανίκανοι να αντιληφθούν τους κινδύνους που συνεπάγεται η χρήση όπλων, είναι εξίσου ανίκανοι να κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να το κάνουν.

9. Όσοι έχουν πείρα στην προετοιμασία ενός πολέμου, δεν χρειάζεται να προβούν σε δεύτερη, συμπληρωματική επιστράτευση, ούτε σε περισσότερους από έναν εφοδιασμούς.
10. Μεταφέρουν εφόδια απ' την πατρική γη και βασίζονται στον εχθρό για τις υπόλοιπες προμήθειες. Έτσι, ο στρατός έχει άφθονη τροφή.
11. Όταν μια χώρα περιέρχεται σε ένδεια λόγω στρατιωτικών επιχειρήσεων, αυτό οφείλεται στη μεταφορά προμηθειών από μακρινές αποστάσεις. Η συντήρηση ενός στρατού, όταν αυτός βρίσκεται μακριά, κάνει το λαό φτωχότερο.
12. Εκεί που βρίσκεται ο στρατός, οι τιμές των αγαθών είναι υψηλές. Όταν οι τιμές ανεβαίνουν, ο πλούτος του λαού εξανεμίζεται. Όταν ο πλούτος εξανεμίζεται, οι χωρικοί υποχρεώνονται να καταβάλουν έκτακτες εισφορές⁴.
13. Έτσι, με μειωμένη δύναμη και εξαντλημένους πόρους, τα νοικοκυριά στις κεντρικές πεδιάδες θα περιέλθουν σε απόλυτη ένδεια και τα επτά δέκατα του πλούτους θα εξανεμιστούν.

14. Όσο για τις κυβερνητικές δαπάνες -τις οφειλόμενες σε σπασμένα άρματα, εξαντλημένα άλογα, πανοπλίες και κράνη, τόξα και καταπέλτες, δόρατα και ασπίδες, ζώα και άμαξες για τη μεταφορά φορτίων- θα πρέπει να υπολογίζονται στο εξήντα τοις εκατό των συνολικών.
15. Ως εκ τούτου, ο σοφός στρατηγός φροντίζει να τρέφεται ο στρατός του δαπάναις του εχθρού, δεδομένου ότι κάθε φορτίο προμηθειών που αποσπά από τον εχθρό, ισοδυναμεί με είκοσι δικά του και εκατό φορτία με ζωτροφές του εχθρού, με δυο χιλιάδες δικά του.
16. Ο λόγος που ένα στράτευμα επιδίδεται στη σφαγή των αντιπάλων είναι η οργή.
17. Αρπάζουν λάφυρα από τον εχθρό, επειδή επιθυμούν τον πλούτο.
18. Γι' αυτό, όταν σε μια αρματομαχία αιχμαλωτιστούν περισσότερα από δέκα άρματα, ανταμείψτε εκείνους που κατάφεραν να κυριέψουν το πρώτο. Αντικαταστήστε τις σημαίες και τα εμβλήματα του εχθρού με δικά σας, ανακατέψτε τα κυριευμένα άρματα με τα δικά σας και ιππεύστε τα.

4. Εισφορές σε χρήμα (φόρος) ή σε άλλο είδος (ζώα, σιτηρά κ.λπ.).

19. Μεταχειριστείτε καλά και φροντίστε τους αιχμαλώτους⁵.
20. Αυτό σημαίνει «να κερδίζεις μια μάχη και να γίνεσαι πιο δυνατός».
21. Αυτό, λοιπόν, που είναι πρωταρχικής σημασίας στον πόλεμο είναι η νίκη, όχι οι παρατεταμένες επιχειρήσεις. Και γι' αυτό, ο στρατηγός που καταλαβαίνει τον πόλεμο καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την τύχη του λαού και παρεμβαίνει στο πεπρωμένο του έθνους.

5. Τσανγκ Γιου: «Όλοι οι αιχμάλωτοι θα πρέπει ν' αντιμετωπίζονται με μεγαλοψυχία και ειλικρίνεια, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν αργότερα».

ΕΠΙΘΕΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

Όταν γνωρίζεις καλά τον εχθρό και γνωρίζεις και τον εαυτό σου καλά, μπορείς να δώσεις εκατό μάχες και να κερδίσεις και τις εκατό.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Γενικά στον πόλεμο, η μεγαλύτερη νίκη είναι να κυριεύσεις μια πολιτεία άθικτη. Το να την καταστρέφεις κατά την κατάληψη, κάνει τη νίκη σου μισή.
 2. Το να αιχμαλωτίσεις το στρατό του εχθρού είναι καλύτερο από το να τον καταστρέφεις. Το να συλλάβεις αιχμαλώτους όλους τους άντρες ενός τάγματος, ενός λόχου ή ενός ουλαμού είναι καλύτερο από το να τους εξολοθρεύσεις.
 3. Γιατί το αποκορύφωμα της στρατηγικής ικανότητας δεν είναι να δώσεις εκατό μάχες και να κερδίσεις και τις εκατό. Αποκορύφωμα είναι να υποτάξεις τον εχθρό, χωρίς να δώσεις ούτε μία μάχη⁶.
 4. Επομένως, εκείνο που έχει πρωταρχική σημασία στον
-
6. Τσάι Λιν: «Ο Μεγάλος Δούκας είπε: "Εκείνος που αγωνίζεται για τη νίκη με γυμνά ξίφη δεν είναι καλός στρατηγός"».

πόλεμο, είναι να επιτεθείς στην ίδια τη στρατηγική του εχθρού.

5. Το δεύτερο καλύτερο είναι να διασπάσεις τις συμμαχίες του.
6. Το τρίτο καλύτερο είναι να επιτεθείς στο στρατό του.
7. Η χειρότερη τακτική είναι να επιτεθείς εναντίον πόλεων. Μην επιτίθεσαι σε πόλεις, παρά μόνον όταν αυτό είναι αναπόφευκτο.
8. Η προετοιμασία θωρακισμένων αμαξών, όπλων και εφοδίων, απαιτεί τουλάχιστον τρεις μήνες. Για τη δημιουργία προχωμάτων, θα απαιτηθούν άλλοι τρεις μήνες.
9. Εάν ο στρατηγός είναι ανίκανος να ελέγξει την ανυπομονησία του και διατάξει τα στρατεύματά του να σκαρφώσουν στα τείχη σαν μυρμήγκια, το ένα τρίτο των αντρών θα σκοτωθεί, χωρίς να πέσει η πόλη. Τέτοιες είναι οι απώλειες σε παρόμοιες περιπτώσεις.
10. Ως εκ τούτου, οι ικανοί στρατηγοί υποτάσσουν τον εχθρικό στρατό, χωρίς να δώσουν μάχη. Κυριεύουν τις πόλεις του χωρίς να εξαπολύσουν επίθεση και ανατρέπουν τους ηγερμένες του χωρίς παρατεταμένες επιχειρήσεις.

11. Στόχος είναι να περιέλθουν άθικτα στην εξουσία σας όλα όσα σκεπάζει ο ουρανός. Έτσι, ούτε τα στρατεύματά σας θα καταπονηθούν και τα οφέλη σας θα μεγιστοποιηθούν. Αυτή είναι η τέχνη της επιθετικής στρατηγικής.
12. Η τέχνη, εξάλλου, της χρήσης στρατευμάτων βασίζεται στα εξής: Εάν η αναλογία μεταξύ των δικών σας δυνάμεων και εκείνων του εχθρού είναι δέκα προς ένα, κυκλώστε τον.
13. Εάν πέντε προς ένα, επιτεθείτε του.
14. Εάν δύο προς ένα, διαιρέστε τον.
15. Εάν οι στρατοί σας είναι αριθμητικά ισοδύναμοι, μπορείτε να συμπλακείτε⁷.
16. Εάν είστε εσείς ο αριθμητικά ασθενέστερος, μη διστάσετε να οπισθοχωρήσετε.
17. Εάν, πάλι, είστε ασθενέστερος από κάθε άποψη, μη διστάσετε να εγκαταλείψετε το πεδίο της μάχης. Γιατί μια δύναμη που μειονεκτεί σε όλους τους τομείς, αποτελεί εύκολη λεία για τον πιο ισχυρό.

7. Χο Γεν-χοι: «Κάτω από παρόμοιες συνθήκες, μόνον ο ικανός στρατηγός μπορεί να νικήσει».

18. Ο στρατηγός είναι ο προστάτης της Πολιτείας. Εάν η προστασία αυτή αγκαλιάζει τα πάντα, η Πολιτεία θα είναι σίγουρα δυνατή. Εάν είναι ελλιπής, η Πολιτεία θα είναι σίγουρα αδύναμη.
19. Υπάρχουν τρεις τρόποι για να βλάψει ένας ηγεμόνας το στρατό του:
20. Όταν διατάζει προέλαση, αγνοώντας ότι ο στρατός δεν πρέπει να προελάσει, ή όταν διατάζει οπισθοχώρηση, αγνοώντας ότι ο στρατός δεν πρέπει να οπισθοχωρήσει. Αυτό προκαλεί «πεδίκλωμα του στρατεύματος»⁸.
21. Όταν, χωρίς να έχει στρατιωτικές γνώσεις, συμμετέχει στη διοίκηση του στρατού. Αυτό προκαλεί μεγάλη σύγχυση στους αξιωματικούς⁹.
22. Όταν, αγνοώντας τη στρατιωτική ιεραρχία, προβαίνει σε καταμερισμό ευθυνών. Αυτό γεννά αμφιβολίες στο μυαλό των αξιωματικών.
23. Όταν στο στράτευμα επικρατεί σύγχυση και καχυπο-

8. Τσία Λιν: «... Η διαταγή για προέλαση ή οπισθοχώρηση δίνεται αποκλειστικά από το στρατηγό και είναι συνάρτηση των συνθηκών που επικρατούν στο πεδίο της μάχης. Δεν υπάρχει τίποτα χειρότερο από τις εντολές που δίνει ο ηγεμόνας από το παλάτι του».

9. Τσάο Τσάο: «Ένας στρατός δεν διοικείται σύμφωνα με τους κανόνες εθιμοτυπίας».

- φία, οι γειτονικοί ηγεμόνες επωφελούνται για να προκαλέσουν προβλήματα. Αυτό εννοούμε όταν λέμε: «Η σύγχυση σε ένα στράτευμα προετοιμάζει τη νίκη ενός άλλου».
24. Υπάρχουν, τώρα, πέντε περιπτώσεις, κατά τις οποίες η νίκη μπορεί να προβλεφθεί:
25. Αυτός που καταλαβαίνει πότε μπορεί να δώσει μάχη και πότε δεν μπορεί, θα νικήσει.
26. Αυτός που ξέρει να χρησιμοποιεί, εξίσου καλά, μεγάλες και μικρές δυνάμεις, θα νικήσει¹⁰.
27. Αυτός του οποίου το στράτευμα είναι ενωμένο και έχει κοινούς στόχους, θα νικήσει.
28. Αυτός που είναι σώφρων και τελεί εν αναμονή ενός εχθρού που δεν είναι, θα νικήσει.
29. Αυτός του οποίου οι στρατηγοί είναι ικανοί και δεν δέχονται τις παρεμβάσεις του ηγεμόνα, θα νικήσει.
10. Του Γιου: «Στον πόλεμο υπάρχουν περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι πολλοί δεν μπορούν να επιτεθούν στους λίγους, και άλλες, που οι αδύνατοι μπορούν να επιβληθούν στους ισχυρούς. Όποιος μπορεί να χειριστεί παρόμοιες καταστάσεις, αναδεικνύεται νικητής».

30. Είναι από αυτά τα πέντε κομβικά σημεία, που περνάει ο δρόμος για τη νίκη.
31. Γι' αυτό λέω: «Όταν γνωρίζεις τον εχθρό και τον εαυτό σου, μπορείς να δώσεις εκατό μάχες με ασφάλεια.
32. Όταν δεν γνωρίζεις τον εχθρό, αλλά γνωρίζεις τον εαυτό σου, έχεις ίσες πιθανότητες να νικήσεις και να ηττηθείς.
33. Εάν δεν γνωρίζεις ούτε τον εχθρό ούτε τον εαυτό σου, να είσαι βέβαιος ότι σε κάθε μάχη θα βρισκεσαι εκτεθειμένος στον κίνδυνο»¹¹.

11. Λι Τσουάν: «Αυτού του είδους οι άνθρωποι αποκαλούνται "τρελοί ληστές". Τι άλλο μπορούν να περιμένουν εκτός από την ήττα;».

ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ¹²

Εκείνος που προσαρμόζει την τακτική του ανάλογα με την κατάσταση του εχθρού, μπορεί να θεωρηθεί εμπνευσμένος.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Παλιά, οι ικανοί πολεμιστές πρώτα καθιστούσαν τον εαυτό τους αήττητο και, στη συνέχεια, περίμεναν τη στιγμή που ο εχθρός θα ήταν περισσότερο ευάλωτος.
2. Το αήττητο ενός πολεμιστή εξαρτάται από τον ίδιο. Το ευάλωτο ενός εχθρού εξαρτάται από τον εχθρό.
3. Αυτό σημαίνει ότι οι καλοί πολεμιστές μπορούν να κάνουν τον εαυτό τους αήττητο, αλλά δεν μπορούν να κάνουν έναν εχθρό οπωσδήποτε τρωτό¹³.
4. Γι' αυτό, λέγεται ότι μπορεί κάποιος να ξέρει πώς να νικήσει, αλλά αυτό δεν σημαίνει και ότι μπορεί σίγουρα να το κάνει.

12. Το αντίστοιχο κινεζικό ιδεόγραμμα σημαίνει «σχήμα» ή «εμφάνιση» και, κατά μία στενότερη έννοια, «διάταξη» ή «σχηματισμός». Όπως γίνεται φανερό από το κείμενο, ο χαρακτήρας παραπέμπει σε περισσότερα από μια απλή φυσική διάταξη.

13. Μεί Γιάο-τσεν: «Αυτό που εξαρτάται από μένα μπορώ να το κάνω. Αυτό που εξαρτάται από τον εχθρό δεν μπορεί να είναι βέβαιο».

5. Το άπτητο είναι θέμα άμυνας. Η δυνατότητα νίκης είναι θέμα επίθεσης.
6. Αμύνεται κάποιος όταν οι δυνάμεις του είναι ανεπαρκείς. Επιτίθεται όταν οι δυνάμεις του αφθονούν.
7. Οι επιδέξιοι στην άμυνα κρύβουν τους εαυτούς τους κάτω από εννέα στρώματα γης. Οι επιδέξιοι στην επίθεση κινούνται αστραπιαία, σαν να πέφτουν από τον ένατο ουρανό¹⁴. Έτσι, είναι ικανοί να προστατεύσουν τον εαυτό τους και να εξασφαλίσουν μια ολοκληρωτική νίκη.
8. Το να προβλέψεις μια νίκη, που κάθε συνηθισμένος άνθρωπος μπορεί να προβλέψει, δεν αποτελεί το αποκορύφωμα της επιδεξιότητας.
9. Το να θριαμβεύσεις στη μάχη και να θεωρηθείς από όλους «αυθεντία», δεν είναι το αποκορύφωμα της επιτυχίας. Γιατί το να σπκώσεις ένα φθινοπωρινό κουνέλι¹⁵ δεν απαιτεί ιδιαίτερη δύναμη. Το να ξεχωρίσεις τον ήλιο από το φεγγάρι δεν απαιτεί ιδιαίτερη όραση. Το να ακούσεις τη βροντή δεν απαιτεί ιδιαίτερη ακοή¹⁶.

14. Η αντίληψη ότι ο ουρανός και η γη αποτελούνται από «στρώματα» ή «επίπεδα» είναι πολύ παλιά.

15. Στις αρχές του φθινοπώρου, τα κουνέλια είναι εξαιρετικά ελαφριά.

16. Κατά τον Σουν Τσου, το να κερδίζεις μια μάχη από τύχη ή επειδή πολέμοις σκληρά, δεν αποτελεί απόδειξη μεγάλης ικανότητας.

10. Τα παλιά χρόνια, αυθεντίες στον πόλεμο θεωρούνταν εκείνοι που νικούσαν τον εχθρό με ευκολία¹⁷.
11. Γι' αυτό και οι νίκες ενός δεξιότεχνου του πολέμου, δεν του εξασφαλίζουν ούτε τη φήμη του σοφού, ούτε τη φήμη του ανδρείου¹⁸.
12. Και τούτο, γιατί κερδίζει τις μάχες, χωρίς ποτέ να σφάλλει. «Χωρίς να σφάλλει» σημαίνει πως ό,τι κάνει συμβάλλει στη νίκη του. Νικά έναν εχθρό που είναι ήδη πτηνός¹⁹.
13. Ο ικανός, λοιπόν, διοικητής καταλαμβάνει μια θέση, στην οποία δεν μπορεί να πτηθεί και δεν αφήνει καμιά ευκαιρία ανεκμετάλλευτη.
14. Έτσι, ένα νικηφόρο στράτευμα κερδίζει τη μάχη πριν από τη μάχη. Αντίθετα, ένα στράτευμα προορισμένο να πτηθεί, δίνει τη μάχη ελπίζοντας πως θα νικήσει.
15. Οι δεξιότεχνες του πολέμου καλλιεργούν το Ταό και σέβονται τους νόμους, γι' αυτό και είναι ικανοί να δια-

17. Νικούσαν τον εχθρό με ευκολία, επειδή είχαν προηγουμένως δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες.

18. Χο Γιεν-τσι: «... Γιατί όταν καταφέρνεις να υποτάξεις τον εχθρό, χωρίς να ματώσεις το σπαθί σου, ποιος θα βρεθεί να σε πει ανδρείο;»

19. Τσεν Χάο: «Στο σχεδιασμό, ποτέ μια άχρηστη κίνηση. Στη στρατηγική, ποτέ ένα άσκοπο βήμα».

μορφώσουν νικηφόρες στρατηγικές²⁰. Οι βασικές, τώρα, παράμετροι της τέχνης του πολέμου, είναι: Πρώτον, οι μετρήσεις του χώρου. Δεύτερον, η εκτίμηση των ποσοτήτων. Τρίτον, οι υπολογισμοί. Τέταρτον, οι συγκρίσεις. Και πέμπτον, οι πιθανότητες νίκης.

16. Οι μετρήσεις του χώρου απορρέουν από τη γη.
17. Οι ποσότητες απορρέουν από τη μέτρηση, οι αριθμοί από τις ποσότητες, οι συγκρίσεις από τους αριθμούς, και η νίκη από τις συγκρίσεις²¹.
18. Έτσι, στη ζυγαριά του πολέμου, το νικηφόρο στράτευμα ζυγίζει εκατό καντάρια. Το ηττημένο, ούτε καν έναν κόκκο σιταριού.
19. Είναι χάρη στη διάταξη που ένας νικηφόρος στρατη-

20. Του Μου: «Το Ταό είναι ο δρόμος της ανθρωπιάς και της δικαιοσύνης. Οι νόμοι είναι οι κανονισμοί και οι θεσμοί. Όσοι διακρίνονται στον πόλεμο, πρώτα καλλιεργούν την ανθρωπιά τους, το αίσθημα δικαιοσύνης και το σεβασμό στους κανόνες και τους θεσμούς. Με τον τρόπο αυτό, κάνουν τις κυβερνήσεις τους αίτιπτες».

21. Χο Γιεν-Χσι: «Η “γη” περιλαμβάνει τόσο τις αποστάσεις όσο και την μορφολογία του εδάφους. Η “μέτρηση” είναι ο υπολογισμός. Πριν αποσταλούν κάποια στρατεύματα, γίνονται υπολογισμοί ως προς το βαθμό δυσκολίας που εμφανίζει το εχθρικό έδαφος, την κατάσταση των δρόμων, το έμφυχο και άφυχο δυναμικό του εχθρού και την κατάσταση του ηθικού του. Μόνον αφού γίνουν αυτοί οι υπολογισμοί –και διαπιστωθεί ότι μια επίθεση είναι δυνατή– κινητοποιείται ο πληθυσμός και καλούνται οι μάχιμοι στα όπλα».

γός καταφέρνει να κάνει τους ανθρώπους του να πολεμούν, με την ορμητικότητα νερών που απελευθερώνονται ξαφνικά, για να ριχτούν σε αβυσσαλέα βάθη²².

22. Τσανγκ Γιου: «Η φύση των νερών είναι τέτοια που αποφεύγει τα υψώματα και εφορμά στους κάμπους. Όταν σπάσει ένα φράγμα, το νερό ξεχύνεται με ασυγκράτητη ορμή. Να γιατί ένας στρατός πρέπει να μοιάζει με το νερό. Επωφεληθείτε από την έλλειψη ετοιμότητας του εχθρού, επιτεθείτε όταν εκείνος δεν το περιμένει, χτυπήστε τον εκεί όπου η άμυνά του εμφανίζει κενά και, όπως το νερό, κανείς δεν θα μπορέσει να σας αντισταθεί».

ΕΝΕΡΓΕΙΑ²³

Αφήνεται πάντα μια οδό διαφυγής σ' έναν περικυκλωμένο στρατό.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Γενικά, η διοίκηση των πολλών δεν διαφέρει από τη διοίκηση των ολίγων. Είναι θέμα οργάνωσης²⁴.
2. Κι ο έλεγχος των πολλών δεν διαφέρει από τον έλεγχο των λίγων. Κι αυτό είναι θέμα σχηματισμών και σημάτων²⁵.

23. Το ιδεόγραμμα της επικεφαλίδας του εν λόγω κεφαλαίου σημαίνει «δύναμη», «επιρροή», «εξουσία», «ενέργεια». Οι περισσότεροι σχολιαστές επιλέγουν τον όρο «ενέργεια», «δυναμικό» ή «κατάσταση».

24. Τσανγκ Γιου: «Για να διοικήσει κανείς μια στρατιά, πρέπει πρώτα ν' αναθέσει τις ευθύνες στους στρατηγούς και τους βοηθούς τους και να προσδιορίσει τον αριθμό των υπαξιωματικών και οπλιτών... Ένας άντρας είναι μια μονάδα. Δύο, ένα ζεύγος. Τρεις, μια τριάδα. Ένα ζεύγος και μια τριάδα αποτελούν έναν ουλαμό. Δύο ουλαμοί αποτελούν μια στρατιωτική ομάδα. Πέντε ομάδες αποτελούν μια διμοιρία. Δύο διμοιρίες, ένα λόχο. Δύο λόχοι, ένα τάγμα. Δύο τάγματα, ένα σύνταγμα. Δύο συντάγματα, ένα στρατό. Ο καθένας υπακούει στον ανώτερό του και ελέγχει τον κατώτερό του. Όλοι είναι κατάλληλα εκπαιδευμένοι. Έτσι, μπορεί κάποιος να διοικήσει ένα στρατό ενός εκατομμυρίου αντρών, ακριβώς όπως θα διοικούσε λίγους μόνο άντρες».

25. Όταν ο στρατός απαρτίζεται από πολλούς άντρες, αυτοί είναι αναγκαστικά ανεπιτυχημένοι σε μεγάλη έκταση, με αποτέλεσμα να μην μπορούν ν' ακούν τις εντολές καθαρά, ούτε να βλέπουν. Στις περιπτώσεις

3. Το ότι ο στρατός θα αντέξει την επίθεση του εχθρού και δεν θα υποστεί ήττα, εξασφαλίζεται με την ενεργοποίηση «εμμέσων» και «αμέσων» δυνάμεων²⁶.

4. Στρατεύματα που ρίχνονται επάνω στον εχθρό, σαν μολόπητρες επάνω σε αυγά, είναι ένα παράδειγμα στέρεης και συμπαγούς επίθεσης στο κενό²⁷.

5. Γενικά, στη μάχη χρησιμοποιείστε την «άμεση» δύναμη για να απασχολήσετε τον εχθρό και την «έμμεση» για να νικήσετε.

6. Οι τρόποι, τώρα, αξιοποίησης των «εμμέσων» δυνάμεων είναι άπειροι, όπως ο ουρανός και η γη. Ανεξάντλητοι, όπως τα νερά των μεγάλων ποταμών.

7. Γιατί τελειώνουν και ξαναρχίζουν. Κυκλικοί, όπως οι

αυτές οι αξιωματικοί και οι άντρες διατάσσονται να προελάσουν ή να οπισθοχωρήσουν, με τη βοήθεια σημαίων και λαβάρων, ενώ το σύνθημα να κινηθούν ή να σταματήσουν δίνεται με κουδούνια ή τύμπανα.

26. Η αρχή που εκφράζεται με το τσενγκ (άμεσες) και με το τσι (έμμεσες) είναι πρωταρχικής σημασίας. Οι «άμεσες» δυνάμεις καθηλώνουν ή δημιουργούν περιουσιασμό στον εχθρό. Οι «έμμεσες» ενεργούν όταν και όπου τα χτυπήματά τους δεν αναμένονται. Σε περίπτωση που ο εχθρός αντιληφθεί και απαντήσει σ' έναν ελιγμό τσι, με τρόπο που να τον εξουδετερώνει, ο ελιγμός θα πρέπει να μετατραπεί αυτόματα σε τσενγκ.

27. Τσάο Τσάο: «Χρησιμοποιήστε το πιο συμπαγές, για να επιτεθείτε στο πιο άδειο».

- κινήσεις του ήλιου και της σελήνης. Πεθαίνουν και ξαναγεννιούνται. Επαναλαμβανόμενοι σαν τις εποχές.
8. Οι μουσικές νότες είναι μόνο πέντε τον αριθμό, αλλά οι μελωδίες που μπορείς να συνθέσεις με αυτές είναι τόσο πολλές που δεν σου φτάνει μια ζωή για να τις ακούσεις.
 9. Τα βασικά χρώματα είναι μόνο πέντε τον αριθμό, αλλά οι συνδυασμοί τους είναι τόσοι που δεν μπορείς να τους δεις όλους.
 10. Οι βασικές μυρωδιές είναι μόνο πέντε τον αριθμό, αλλά οι συνδυασμοί που μπορούν να γίνουν τόσο πολλοί που δεν μπορείς να τους γευτείς όλους.
 11. Στη μάχη υπάρχουν μόνο οι «άμεσες» και «έμμεσες» δυνάμεις, αλλά οι συνδυασμοί τους είναι αμέτρητοι. Κανείς δεν μπορεί να τους συλλάβει όλους.
 12. Γιατί αυτές οι δυο δυνάμεις είναι αλληλοτροφοδοτούμενες κι αφεχώριστες, σαν δυο εφαπτόμενες γραμμές. Ποιος μπορεί να πει πού τελειώνει η μια και πού αρχίζει η άλλη;
 13. Όταν τα νερά του χειμάρρου παρασύρουν τα βράχια, αυτό οφείλεται στην επιτάχυνσή τους.

14. Όταν το γεράκι εφορμά στη λεία του και την κάνει δυο κομμάτια, αυτό οφείλεται στον ακριβή υπολογισμό της απόστασης που το χωρίζει από την τελευταία.
15. Έτσι, η επιταχυνόμενη κίνηση του άξιου πολεμιστή είναι σαρωτική και ο στόχος του υπολογισμένος με απόλυτη ακρίβεια.
16. Η δύναμή του μπορεί να παρομοιαστεί μ' εκείνη ενός σταυρωτού τόξου. Ο συγχρονισμός του, με το πάτημα της σκανδάλης²⁸.
17. Μες στον ορυμαγδό, η μάχη μοιάζει χαοτική, αλλά στην πραγματικότητα δεν υπάρχει αταξία. Τα στρατεύματα μοιάζουν να κινούνται κυκλικά, αλλά δεν μπορούν να πτηθούν.
18. Η φαινομενική σύγχυση είναι προϊόν τάξης. Η φαινομενική δειλία, προϊόν θάρρους. Η φαινομενική αδυναμία, προϊόν δύναμης²⁹. Η τάξη ή η αταξία εξαρτώνται

28. Το σταθερό ή σταυρωτό τόξο αποτελείται από ένα μικρό τόξο, στερεωμένο σ' ένα κομμάτι ξύλο, το οποίο, με το πάτημα μιας σκανδάλης, εκτόξευε βέλη με πολύ μεγάλη δύναμη.

29. Του Μου: «Αυτό που εννοεί ο Σουν Τσου είναι ότι, εάν κάποιος θέλει να κάνει τον εχθρό να πιστέψει ότι βρίσκεται σε αταξία, θα πρέπει ο ίδιος να είναι πολύ πειθαρχημένος. Όταν θέλει να παραστήσει το δειλό, για να κάνει τον εχθρό να ξεθαρρέψει, πρέπει να είναι γενναίος. Και όταν θέλει να φανεί αδύναμος, για να επωφεληθεί από την υπεροψία του εχθρού, θα πρέπει να είναι εξαιρετικά δυνατός».

από την οργάνωση. Το θάρρος ή η δειλία, από τις περιστάσεις. Η δύναμη ή η αδυναμία, από τη διάταξη³⁰.

19. Έτσι, όσοι ξέρουν πώς να κάνουν τον εχθρό να κινηθεί, το επιτυγχάνουν, δημιουργώντας μια κατάσταση που θα τον αναγκάσει να αντιδράσει. Δελεάζοντάς τον με κάτι που είναι σίγουρο ότι θα θελήσει να πάρει, και με δάθεν οφέλη που θα αποκομίσει, τον περιμένουν πανέτοιμοι.
20. Γι' αυτό, ένας ικανός διοικητής επιδιώκει να νικήσει επωφελούμενος από την κατάσταση και δεν ζητά τη νίκη από τους υποτελείς του.
21. Επιλέγει σωστά τους άντρες του κι εκείνοι εκμεταλλεύονται την κατάσταση³¹.
22. Εκείνος που βασίζεται στην κατάσταση, χρησιμοποιεί στη μάχη τους άντρες σαν κορμούς δέντρων ή πέτρες. Το χαρακτηριστικό των κορμών και των λιθαριών είναι ότι μένουν ακίνητα, όταν το έδαφος είναι επίπεδο και κινούνται, όταν είναι επικλινές. Αν είναι

30. Λι Τσουάν: «Στην Τέχνη του Πολέμου δεν υπάρχουν σταθεροί κανόνες. Τα πάντα οφείλουν να προσαρμόζονται στις περιστάσεις - ακόμα και η εκδίωξη γενναιότητας ή δειλίας».

31. Λι Τσουάν: «... Οι ανδρείοι μπορούν να επιτεθούν. Οι πιο προσεκτικοί να αμυνθούν. Και οι πιο σοφοί να συμβουλευθούν. Έτσι, δεν υπάρχει κανείς του οποίου το ταλέντο να πηγαίνει χαμένο».

τετραγωνισμένα, κάπου σταματούν. Αν είναι στρογγυλεμένα, συνεχίζουν να κατακυλάνε.

23. Έτσι, η μαχητικότητα των στρατευμάτων, που διοικούνται από επιδέξιο χέρι, μπορεί να παρομοιαστεί μ' εκείνη των στρογγυλεμένων λιθαριών, που κατακυλάνε από την κορυφή του βουνού³².

32. Του Μου: «Έτσι, με λίγη δύναμη, μπορεί κανείς να επιτύχει πολλά».

ΔΥΝΑΤΑ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ

Υπάρχουν κάποιοι δρόμοι που δεν πρέπει να ακολουθούνται. Κάποιοι στρατοί που δεν πρέπει να αντιμετωπίζουμε. Κάποιες πόλεις που δεν πρέπει να πολιορκούμε. Και κάποια εδάφη που δεν πρέπει να διεκδικούμε.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Γενικά, εκείνος που φθάνει πρώτος στο πεδίο της μάχης και περιμένει τον εχθρό, έχει άνεση. Εκείνος που φθάνει αργότερα και ρίχνεται αμέσως στη μάχη, είναι εξαντλημένος.
2. Γι' αυτό και ο έμπειρος στρατηγός φροντίζει να σύρει τον εχθρό στο πεδίο της μάχης και όχι να συρθεί από αυτόν.
3. Όποιος θέλει να οδηγήσει τον εχθρό εκουσίως στο πεδίο της μάχης, φροντίζει να του προσφέρει κάποια πλεονεκτήματα. Όποιος θέλει να τον κρατήσει μακριά, του βάζει εμπόδια³³.

33. Του Γιου: «... Εάν αποκλείσεις στρατηγικές διαβάσεις, ο εχθρός δεν μπορεί να έρθει. Γι' αυτό, ο δάσκαλος Ουάνγκ είπε: "Όταν μια γάτα φράζει την τρύπα ενός αρουραίου, δέκα χιλιάδες αρουραίοι δεν τολμούν να βγουν έξω. Όταν μια τίγρη παραμονεύει στο γεφύρι, δέκα χιλιάδες ελάφια δεν τολμούν να περάσουν το ποτάμι"».

4. Όταν ο εχθρός είναι ξεκούραστος, φροντίστε να τον κουράσετε. Όταν είναι χορτάτος, να τον κάνετε να πεινάσει. Όταν βρίσκεται σ' ανάπαυση, να τον κάνετε να κινηθεί.
5. Κάντε την εμφάνισή σας σε μέρη όπου πρέπει να σπεύσει. Κινηθείτε γρήγορα εκεί όπου δεν το περιμένει.
6. Το ότι μπορείτε να καλύψετε απόσταση χιλίων λι, χωρίς να εξαντληθείτε, οφείλεται στο ότι προελαύνετε εκεί όπου δεν υπάρχει εχθρός³⁴.
7. Μπορείτε να είστε σίγουροι ότι θα καταλάβετε μια θέση, μόνο εάν δεν την υπερασπίζεται ο εχθρός. Μπορείτε να είστε σίγουροι ότι θα κρατήσετε τη θέση που υπερασπίζεστε, μόνο εάν υπερασπίζεστε μια θέση που δεν δέχεται επίθεση από τον εχθρό.
8. Επομένως, απέναντι σ' ένα στρατό με επιθετικές ικανότητες, ο εχθρός δεν ξέρει πώς να αμυνθεί. Απέναντι σ' ένα στρατό με αμυντικές ικανότητες, δεν ξέρει πού να επιτεθεί.
9. Ευέλικτος και αόρατος, ο έμπειρος πολεμιστής δεν αφήνει ίχνη. Έτσι είναι κύριος της μοίρας του εχθρού του.

34. Τσάο Τσάο: «Κινήσου στο άδειο, εισχώρησε στο κενό, παράκαμψε περιοχές που ο εχθρός υπερασπίζεται και χτύπησέ τον εκεί που δεν το περιμένει».

10. Προελαύνει ανενόχλητος, όποιος επιλέγει να χτυπήσει τον εχθρό στο αδύνατο σημείο του. Οπισθοχωρεί χωρίς να καταδιώκεται, όποιος κινείται με τόση ταχύτητα που να μην τον προλαβαίνει κανείς³⁵.
11. Όταν θέλω να δώσω μάχη, ο εχθρός μου, ακόμη κι αν προστατεύεται από ψηλά τείχη και βαθιές τάφρους, δεν έχει άλλη επιλογή από το να με πολεμήσει, γιατί φροντίζω να επιτεθώ σε θέση που πρέπει να προασπίσει.
12. Όταν θέλω ν' αποφύγω τη μάχη, μπορώ να το επιτύχω, ακόμα κι αν ο εχθρός βρίσκεται προ των πυλών, χρησιμοποιώντας μια τακτική που θα τον αιφνιδιάσει και θα τον αναγκάσει να παραιτηθεί από τα σχέδιά του³⁶.

35. Τσανγκ Γιου: «Έλα σαν τον άνεμο, φύγε σαν την αστραπή».

36. Του Μου: «Ο Τσου-κο Λιανγκ στρατοπέδευσε στο Γιανγκ Πινγκ και, ενώ περίμενε επίθεση από τον Σου-μα Ι, διέταξε τους στρατηγούς του να ενώσουν τις δυνάμεις τους και να κατευθυνθούν ανατολικά. Ο Τσου-κο Λιανγκ κράτησε μόνο δέκα χιλιάδες άντρες για να υπερασπιστούν την πόλη. Μολονότι το ηθικό των τελευταίων ήταν, όπως συνήθως, ακραιότατο, ο Τσου-κο Λιανγκ τους διέταξε να κατεβάσουν τις σημαίες και τα λάβαρα, να σταματήσουν τα τύμπανα και να μη βγουν έξω από το στρατόπεδο. Ύστερα, άνοιξε διάπλατα τις τέσσερις πύλες και βάλθηκε να καταβρέχει και να σκοουπίζει τους δρόμους. Όταν ο Σου-μα Ι πληροφορήθηκε την κατάσταση, πίστεψε ότι ο Τσου-κο Λιανγκ του είχε στήσει ενέδρα και διέταξε το στρατό του να εγκαταλείψει αμέσως τις θέσεις του και να κινηθεί προς βορρά. Ο Τσου-κο Λιανγκ είπε στον αρχηγό του επιτελείου του: "Η μπλόφα έπιασε. Ο Σου-μα Ι εγκατέλειψε τη θέση του και πήρε τα βουνά..."».

13. Εάν μπορώ να μαντέψω τις διαθέσεις του εχθρού και, παράλληλα, να κρύψω τις δικές μου, τότε μπορώ να διατηρήσω τις δικές μου δυνάμεις ενωμένες και να διασπάσω εκείνες του εχθρού. Έτσι, θα μπορέσω να χρησιμοποιήσω όλη μου τη δύναμη για να χτυπήσω μέρος της δικής του. Και θα είμαι αριθμητικά ανώτερός του. Όταν είμαι σε θέση να χρησιμοποιήσω πολλούς για να χτυπήσω λίγους, στην τοποθεσία που εγώ έχω επιλέξει, είναι βέβαιο ότι ο αντίπαλος θα περιέλθει σε δεινή θέση.
14. Ο εχθρός δεν πρέπει να γνωρίζει πού σκοπεύω να επιτεθώ. Γιατί εάν δεν το γνωρίζει, θα αναγκαστεί να προετοιμαστεί για πολυμέτωπο αγώνα. Κι όταν προετοιμάζεται για πολυμέτωπο αγώνα, αναγκάζεται να διασπάσει τις δυνάμεις του, με αποτέλεσμα να έχω εγώ να πολεμήσω με λιγότερους.
15. Γιατί εάν ενισχύσει τη γραμμή μετώπου, θα εξασθενήσει τα μετόπισθεν, αν ενισχύσει τα μετόπισθεν, θα εξασθενήσει τη γραμμή μετώπου, αν ενισχύσει την αριστερή του πτέρυγα, θα αποδυναμώσει τη δεξιά, αν ενισχύσει τη δεξιά, θα αποδυναμώσει την αριστερή. Κι αν θελήσει να τις ενισχύσει όλες, θα είναι αδύναμος παντού.
16. Όποιος έχει λίγους άντρες, πρέπει να προετοιμάζεται

ο ίδιος. Όποιος έχει πολλούς, κάνει να προετοιμάζεται ο εχθρός.

17. Όταν κάποιος ξέρει πού και πότε θα δοθεί μια μάχη, μπορεί να συντονίσει τη μετακίνηση των στρατιωτικών του δυνάμεων ώστε, ακόμα κι αν χρειαστεί να βαδίσουν χίλια λι, να φτάσουν ταυτόχρονα στο πεδίο της μάχης. Εάν, αντίθετα, δεν γνωρίζει ούτε τον τόπο ούτε τον χρόνο διεξαγωγής της μάχης, η αριστερή πτέρυγα μπορεί να μην έχει τη δυνατότητα να βοηθήσει τη δεξιά, ή η δεξιά την αριστερή. Κατά τον ίδιο τρόπο, η εμπροσθοφυλακή ενδέχεται να μην μπορέσει να υποστηρίξει την οπισθοφυλακή και η οπισθοφυλακή την εμπροσθοφυλακή. Πολύ περισσότερο, όταν τα τμήματα του στρατού απέχουν το ένα από το άλλο αρκετές δεκάδες λι - ή έστω και λίγα³⁷!

18. Θεωρώ το στρατό του Γιούε μεγάλο, αλλά σε τι ωφελεί αυτή η αριθμητική υπεροχή, αν σκεφθεί κανείς το αποτέλεσμα;

37. Του Γιου: «Οι έμπειροι πολεμιστές πρέπει να γνωρίζουν πού και πότε θα δοθεί μια μάχη. Μοιράζουν το στρατό τους και προελαύνουν σε ξεχωριστούς σχηματισμούς. Όσοι βρίσκονται μακριά, ξεκινούν πρώτοι, όσοι είναι κοντά, ξεκινούν αργότερα. Έτσι, απ' όσο μακριά κι αν έρχονται τα στρατεύματα, φτάνουν στο πεδίο της μάχης την ίδια ώρα. Σαν άνθρωποι που συρρέουν στην αγορά από κάθε γωνιά της πόλης».

19. Γι' αυτό, λέω ότι η νίκη είναι κάτι που μπορεί να δημιουργηθεί. Γιατί κι αν ο εχθρός διαθέτει περισσότερο στρατό, εγώ μπορώ να τον εμποδίσω να πάρει μέρος στη μάχη³⁸.

20. Γι' αυτό, ανακαλύψτε τα σχέδια του εχθρού και θα ξέρετε ποια στρατηγική θα είναι επιτυχής και ποια όχι.

21. Προκαλέστε τον, ώστε ν' αναγκαστεί ν' αποκαλύψει τις κινήσεις που σχεδιάζει να κάνει.

22. Διαγνώστε τις διαθέσεις του κι εξακριβώστε έτσι το πεδίο της μάχης.

23. Βολιδοσκοπήστε τον και μάθετε ποια είναι τα δυνατά και ποια τα αδύνατα σημεία του.

24. Πρωταρχικής σημασίας είναι να μην μπορεί ο εχθρός να εξακριβώσει τη διάταξη των στρατευμάτων σας, έτσι ώστε, ακόμη και οι καλύτεροι κατάσκοποι να μην έχουν τη δυνατότητα να διεισδύσουν στις γραμμές σας, ούτε οι σοφοί να μπορούν να καταστρώσουν σχέδια εναντίον σας.

38. Τσια Λιν: «Εστω κι αν ο εχθρος υπερτερεί αριθμητικά, εάν δεν γνωρίζει τη στρατιωτική μου κατάσταση, μπορώ πάντα να τον κάνω να ασχοληθεί επειγόντως με τις δικές του προετοιμασίες, έτσι που να μην έχει την άνεση να κάνει σχέδια για να με πολεμήσει».

25. Είναι βάσει των σχηματισμών που καταστρώνω τα σχέδια της νίκης, αλλά οι περισσότεροι δεν το καταλαβαίνουν αυτό. Αν και όλοι μπορούν να δουν την τακτική που ακολούθησα, κανείς δεν μπορεί να καταλάβει τον τρόπο με τον οποίο δημιούργησα τη νίκη.
26. Γι' αυτό, όταν έχω κερδίσει μια μάχη, δεν επαναλαμβάνω την ίδια τακτική, αλλά την προσαρμόζω στις εκάστοτε περιστάσεις. Οι τρόποι που μπορώ να το κάνω είναι αμέτρητοι.
27. Ένας στρατός, τώρα, μπορεί να παρομοιαστεί με το νερό. Γιατί όπως το νερό αποφεύγει τα ψηλά και στοχεύει στα χαμηλά, έτσι κι ένας στρατός αποφεύγει τη δύναμη και στοχεύει στην αδυναμία του αντιπάλου.
28. Κι όπως το νερό κυλάει, σύμφωνα με τη φύση του εδάφους, έτσι κι ένας στρατός νικάει, σύμφωνα με την κατάσταση του εχθρού.
29. Κι όπως το νερό δεν έχει σταθερό σχήμα, έτσι κι ο πόλεμος δεν έχει σταθερές συνθήκες.
30. Έτσι, εκείνος που μπορεί να τροποποιεί την τακτική του, σύμφωνα με την κατάσταση του εχθρού, θεωρείται εμπνευσμένος.

31. Από τα πέντε στοιχεία, κανένα δεν υπερισχύει πάντα. Το ίδιο συμβαίνει και με τις τέσσερις εποχές. Από τις ημέρες, άλλες είναι μεγάλες κι άλλες μικρές, και η σελήνη διαρκώς αυξομειώνεται.

ΕΛΙΓΜΟΙ

Όποιος στερείται διορατικότητας και υποτιμά τον εχθρό, είναι βέβαιο ότι θα ηττηθεί.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Κανονικά, όταν ο στρατός καλείται στα όπλα, ο στρατηγός λαμβάνει πρώτα διαταγές από τον ηγεμόνα. Ύστερα, συγκεντρώνει τα στρατεύματα και κινητοποιεί το λαό. Στη συνέχεια, συγκροτεί τους μάχιμους σ' ένα αρμονικό σύνολο και τους βάζει να στρατοπεδεύσουν.
2. Τίποτα δεν είναι πιο δύσκολο από την τέχνη των ελιγμών. Η δυσκολία τους έγκειται στο να μετατρέψεις την τεθλασμένη οδό σε ευθεία και το μειονέκτημα σε πλεονέκτημα.
3. Γι' αυτό, ακολούθησε ένα δρόμο ελικοειδή και παραπλήγησε τον εχθρό, δελεάζοντάς τον με κάτι. Κάνοντας έτσι, μπορείς να ξεκινήσεις μετά από κείνον και να φτάσεις πρώτος. Όποιος είναι σε θέση να το καταλάβει αυτό, καταλαβαίνει τη στρατηγική της παρέκκλισης³⁹.

39. Ξεγελάστε τον εχθρό, ώστε να εφησυχάσει, ενώ εσείς θα κινείστε με τη μεγαλύτερη δυνατή ταχύτητα. Όσο δύσκολο κι αν είναι το έδαφος που πρέπει να διασχίσετε, όσο μεγάλα κι αν είναι τα φυσικά εμπόδια που θα συναντήσετε, αυτά είναι μειονεκτήματα που η ταχύτητά σας

4. Τώρα, σε κάθε ελιγμό συνυπάρχουν το πλεονέκτημα και ο κίνδυνος⁴⁰.
5. Αυτός που βάζει ολόκληρο το στράτευμα σε κίνηση, κυνηγώντας ένα πλεονέκτημα, δεν θα το κερδίσει.
6. Από την άλλη πλευρά, αυτός που εγκαταλείπει το στρατόπεδο με περιορισμένα εφόδια, κινδυνεύει να χάσει ό,τι άφησε πίσω του⁴¹.
7. Κατά συνέπεια, εάν διατάξεις τους άντρες σου να τυλίξουν τους δερμάτινους θώρακές τους και να διανύσουν εκατό λι, χωρίς να σταματούν ούτε μέρα ούτε νύχτα, για να κερδίσουν ένα πλεονέκτημα, οι διοικητές και των τριών μεραρχιών θα πέσουν στα χέρια του εχθρού. Παράλληλα, οι πιο δυνατοί άντρες θα προηγούνται, οι πιο κουρασμένοι θ' ακολουθούν με δυσκολία, και μόνο το

θα τα μετατρέψει σε πλεονεκτήματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, οι δύο φημισμένες διαβάσεις των Άλπεων -εκείνη του Αννίβα, που του χάρισε την Ιταλία, κι εκείνη του Ναπολέοντα, δύο χιλιάδες χρόνια αργότερα, που οδήγησε στη μεγάλη νίκη του Μαρτέγκο.

Τσάο Τσάο: «... Κάντε να φαίνεται ότι βρίσκεστε πολύ μακριά. Μπορείτε να ξεκινήσετε μετά τον εχθρό και να φτάσετε πριν από αυτόν, εάν ξέρετε πώς να εκτιμήσετε και να υπολογίσετε τις αποστάσεις».

40. Ο ικανός θα επωφεληθεί από αυτό. Ο μη ικανός θα ριψοκινδυνεύσει.

41. Του Μου: «Όταν κάποιος κινείται με πλήρη οπλισμό και τις απαραίτητες προμήθειες, κινείται αργά, γι' αυτό και δεν κερδίζει το πλεονέκτημα. Εάν πάλι αφήσει πίσω του το βαρύ οπλισμό και κινηθεί μόνο με τον ελαφρύ, υπάρχει φόβος να χάσει τα εφόδια που άφησε πίσω του».

ένα δέκατο της συνολικής δύναμης θα φτάσει τελικά στον προορισμό του⁴².

8. Σε αναγκαστική πορεία πενήντα λι, θα χάσετε τον αρχηγό της πρώτης μεραρχίας και μόνο οι μισοί από τους άντρες θα φτάσουν στον προορισμό τους. Σε αναγκαστική πορεία τριάντα λι, θα φτάσουν μόνο τα δύο τρίτα.
9. Αυτό σημαίνει ότι ένας στρατός που δεν έχει μαζί του βαρύ οπλισμό, τρόφιμα και λοιπά εφόδια, θα χαθεί.
10. Όσοι δεν γνωρίζουν τις συνθήκες που επικρατούν στα βουνά και τα δάση, όσοι δεν ξέρουν από επικίνδυνα μονοπάτια, βάλτους και έλη, δεν μπορούν και να ηγηθούν μιας στρατιωτικής πορείας.
11. Όσοι δεν χρησιμοποιούν τοπικούς οδηγούς, είναι ανίκανοι να επωφεληθούν από τα πλεονεκτήματα που προσφέρει το έδαφος.
12. Ο πόλεμος, τώρα, βασίζεται στην παραπλάνηση. Κινη-

42. Το ηθικό δίδαγμα, εν προκειμένω, είναι: Μην κάνετε μεγάλες πορείες για να κερδίσετε ένα τακτικό πλεονέκτημα - είτε με, είτε χωρίς, τα διάφορα συμπαρομαρτούντα. Ο Stonewall Jackson είπε: «Οι κακουχίες μιας αναγκαστικής πορείας είναι συχνά μεγαλύτερες από τους κινδύνους της μάχης». Γι' αυτό και θυσίαζε τα πάντα στην ταχύτητα, μόνον όταν απέβλεπε σ' αφηνιασμό του εχθρού ή θεωρούσε απολύτως αναγκαία τη γρήγορη υποχώρηση.

- θείτε μόνο όταν πρόκειται να κερδίσετε κάποιο πραγματικό πλεονέκτημα και προκαλέστε αλλαγές στην κατάσταση, συγκεντρώνοντας και διαμοιράζοντας τα στρατεύματά σας.
13. Στην προέλαση, να είστε γρήγοροι σαν τον άνεμο. Στην πορεία, συμπαγείς σαν το δάσος.
14. Στην επιδρομή και τη λεπλασία, σαρωτικοί σαν τη φωτιά. Στην ακινησία, ακλόνητοι σαν τα βουνά. Ανεξιχνίαστοι σαν τα σύννεφα, ριχτείτε πάνω στον εχθρό σαν κεραυνός.
15. Όταν λεπλατείτε την ύπαιθρο, μοιράστε τις δυνάμεις σας. Όταν κατακτάτε έδαφος, μοιράστε τα κέρδη σας.
16. Σταθμίστε την κατάσταση και ύστερα κινηθείτε.
17. Όποιος γνωρίζει την τέχνη της άμεσης και έμμεσης προσέγγισης, θα είναι ο νικητής. Τέτοια είναι η τέχνη των ελιγμών.
18. Το *Εγχειρίδιο Διοίκησης του Στρατού* λέει: «Στο πεδίο της μάχης, η φωνή δεν ακούγεται, γι' αυτό και χρησιμοποιούνται τα τύμπανα και τα γκονγκ. Αλλά ούτε τα πρόσωπα και τα πράγματα διακρίνονται καθαρά, γι' αυτό και χρησιμοποιούνται οι σημαίες και τα λάβαρα».

19. Τα γκονγκ, τώρα, και τα τύμπανα, τα λάβαρα και οι σημαίες, χρησιμοποιούνται για να εστιάσουν σε κάποιο σημείο την προσοχή των πολεμιστών. Έτσι, το στράτευμα διατηρείται συμπαγές, οι γενναίοι δεν αγωρίζονται μόνοι και οι δειλοί δεν οπισθοχωρούν⁴³.
20. Σε νυχτερινές μάχες, χρησιμοποιείτε πολλούς δαυλούς και τύμπανα, σε μάχες που δίνονται στο φως της ημέρας, πολλά λάβαρα και σημαίες, ώστε να επηρεάζετε τα μάτια και τ' αυτιά του στρατού σας.
21. Τώρα, μπορεί κι ένας στρατός να χάσει το ηθικό του και ένας διοικητής το σθένος του⁴⁴.
22. Νωρίς το πρωί, το φρόνημα είναι υψηλό, στη διάρ-

43. Του Μου: «Σύμφωνα με το στρατιωτικό νόμο, “όσοι δεν προελαύνουν όταν πρέπει και όσοι δεν οπισθοχωρούν όταν πρέπει, αποκεφαλίζονται”. Όταν, λοιπόν, ο Βου Τσι πολεμούσε εναντίον του Τσιν, υπήρξε ένας αξιωματικός που, πριν ξεκινήσει η μάχη, όντας ανίκανος να ελέγξει το ζύλο του, όρμησε καταπάνω στον εχθρό, πήρε καναδυό κεφάλια κι επέστρεψε. Αμέσως ο Βου Τσι διέταξε ν' αποκεφαλιστεί. Ο Στρατιωτικός Αρμοστής προσπάθησε να τον μεταπείσει: “Πρόκειται για προικισμένο αξιωματικό. Θα ήταν λάθος ν' αποκεφαλιστεί”. Αλλά ο Βου Τσι απάντησε: “Είμαι βέβαιος ότι είναι προικισμένος αξιωματικός, παράλληλα, όμως, είναι και ανυπάκουος”. Και λέγοντας αυτό, τον αποκεφάλισε».

44. Μέι Γιάο-τσεν: «Όταν πέφτει το ηθικό ενός στρατού, αποκαρδιώνεται αναπόφευκτα και ο διοικητής του».
Τσάνγκ Γιου: «Η καρδιά είναι εκείνη με την οποία διοικεί ένας στρατηγός. Η τάξη και η σύγχυση, η γενναιότητα και η δειλία, είναι ιδιότητες που εξουσιάζονται από την ψυχή. Γι' αυτό και ο ικανός να

κεια της ημέρας χαλαρώνει και το βράδυ η σκέψη φτερουγίζει στα πάτρια εδάφη.

23. Γι' αυτό και οι επιδέξιοι αρχηγοί αποφεύγουν τον εχθρό, όταν το φρόνημά του είναι υψηλό, και του επιτίθενται όταν είναι πεομένο κι οι στρατιώτες του κυριευμένοι από νοσταλγία για την πατρίδα. Αυτό σημαίνει έλεγχος του ηθικού.
24. Εν πλήρει τάξει, περιμένουν έναν άτακτο εχθρό. Εν πλήρει ηρεμία, ένα θορυβώδη. Χρειάζεται δηλαδή αυτοκυριαρχία.
25. Κοντά στο πεδίο της μάχης, περιμένουν έναν εχθρό που έρχεται από μακριά. Ξεκούραστοι οι ίδιοι, περιμένουν να συγκρουστούν με τον εξουθενωμένο. Καλοταϊσμένοι, με τον πεινασμένο. Χρειάζεται δηλαδή έλεγχος των φυσικών παραγόντων.
26. Δεν συμπλέκονται με τον εχθρό, όταν αυτός προελαύνει με τα λάβαρα ψηλά εν πλήρει τάξει και σ' εντυπωσιακούς σχηματισμούς. Χρειάζεται δηλαδή προσαρμογή στις εκάστοτε συνθήκες.

ελέγξει τον εχθρό του, φροντίζει να τον αποθαρρύνει και ύστερα να κινηθεί εναντίον του. Τον ερεθίζει, για να του προκαλέσει σύγχυση και τον παρενοχλεί για να τον τρομάξει. Έτσι, στερεί από τον εχθρό το ψυχικό σθένος και την ικανότητά του να σχεδιάζει».

27. Γι' αυτό, ένας από τους βασικούς κανόνες της τέχνης του πολέμου είναι να μη συγκρουόμαστε με τον εχθρό, όταν το επίπεδο εδάφους που κατέχει είναι υψηλότερο από το δικό μας, ή όταν έχει τα νώτα του καλυμμένα από λόφους.
28. Όταν προσποιείται ότι τρέπεται σε φυγή, μην τον ακολουθείτε.
29. Μην επιτίθεστε στα επίλεκτα σώματά του⁴⁵.
30. Μην τσιμπάτε τα δολώματα που σας ρίχνει.
31. Μην παρεμβάλλετε εμπόδια σ' ένα στρατό που επιστρέφει στην πατρίδα του.
32. Σ' έναν περικυκλωμένο στρατό, αφήνετε πάντα μια οδό διαφυγής⁴⁶.
33. Μην πιέζετε υπερβολικά έναν απελπισμένο στρατό⁴⁷.

45. Μεί Γιαό-τσεν: «Το ψάρι που τρώει το δόλωμα, πιάνεται. Ο στρατός που τρώει το δόλωμα, πιτάται».

46. Αυτό δεν σημαίνει ότι θα επιτραπεί στον εχθρό να διαφύγει. Ο στόχος είναι «να τον κάνουμε να πιστέψει ότι θα μπορούσε να γλιτώσει, ώστε να μην οπλιστεί με τη δύναμη της απελπισίας». Και ο Του Μου προσθέτει χαριτολογώντας: «Κι ύστερα να τον λιανίσουμε».

47. Του Γιου: «Ο πρίγκιπας Φου Τσάι είπε: «Τα άγρια θηρία, όταν παγι-

34. Με αυτό τον τρόπο πρέπει να χρησιμοποιείται το στράτευμα.

δευτούν, μάχονται απελπισμένα. Πολύ περισσότερο οι άνθρωποι! Εάν ξέρουν ότι δεν υπάρχει άλλη λύση, θ' αγωνιστούν μέχρι θανάτου". Την εποχή που αυτοκράτορας ήταν ο Χσουάν, της δυναστείας των Χαν, ο Τσάο Τσουγκ-κούο χρειάστηκε να καταπνίξει την εξέγερση της φυλής των Τσιανγκ. Όταν τα μέλη της φυλής αντί-κρυσαν τον πολυάριθμο στρατό του, πέταξαν το βαρύ οπλισμό τους και ξεκίνησαν να διαβούν τον Κίτρινο Ποταμό. Η διαδρομή ήταν γεμάτη στενά περάσματα και ο Τσουγκ-κούο τους ακολουθούσε με πολύ χαλαρό τρόπο. Κάποιος του είπε: "Έχουμε ένα εξαιρετικό πλεονέκτημα κι όμως δεν το εκμεταλλευόμαστε". Τότε ο Τσουγκ-κούο του απάντησε: "Είναι απελπισμένοι. Δεν πρέπει να τους πιέσω. Εάν τους διευκολύνω, θα φύγουν, χωρίς καν να κοιτάξουν πίσω τους. Εάν τους πιέσω, θα στραφούν εναντίον μας και θα πολεμήσουν μέχρι εσάς". Και όλοι οι στρατηγοί αναφώνησαν: "Θαυμάσια!"».

ΟΙ ΕΝΝΕΑ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

Εάν οι διαταγές σας χαρακτηρίζονται από συνέπεια και αποτελεσματικότητα, το στράτευμα θα υπακούσει. Εάν είναι ασυνεπείς και αναποτελεσματικές, το στράτευμα δεν θα υπακούσει.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Γενικά, λοιπόν, όταν ο στρατηγός πάρει την εντολή από τον ηγεμόνα, συγκεντρώνει το στρατό και κινητοποιεί το λαό.
2. Δεν πρέπει να στρατοπεδεύετε σε τοποθεσίες με χαμηλό υψόμετρο.
3. Σε ανοιχτό έδαφος, ενισχύστε τις συμμαχίες σας.
4. Μην μένετε για πολύ σε απομονωμένες περιοχές.
5. Σε εγκλωβισμένο έδαφος, δείξτε ευρηματικότητα.
6. Σε θανάσιμο έδαφος, πολεμήστε⁴⁸.
7. Υπάρχουν κάποιοι δρόμοι που δεν πρέπει να ακολουθούνται. Κάποιοι στρατοί που δεν πρέπει να αντιμετωπίζουμε. Κάποιες πόλεις που δεν πρέπει να πολιορκούμε. Και κάποια εδάφη που δεν πρέπει να διεκδικούμε⁴⁹.
8. Ακόμη, υπάρχουν περιπτώσεις που οι διαταγές του ηγεμόνα δεν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη⁵⁰.
9. Ένας στρατηγός, που γνωρίζει καλά τα πλεονεκτήματα καθενιάς από τις εννέα διαφορετικές τακτικές που μπορεί να ακολουθήσει, ξέρει πώς να χρησιμοποιήσει τα στρατεύματά του.
10. Ένας στρατηγός, που δεν καταλαβαίνει τα πλεονεκτήματα

48. Ο ορισμός του “ανοιχτού”, “εγκλωβισμένου” και “θανάσιμου” εδάφους δίνεται από τον Σουν Τσου, στο κεφάλαιο XI.

49. Ο Τσάο Κουνγκ δίνει ένα ενδιαφέρον παράδειγμα από την προσωπική του εμπειρία. Όταν εισέβαλε στην περιοχή του Χσου-τσου, αγνόησε την πόλη Χουά-πι, αν και βρισκόταν κυριολεκτικά στο δρόμο του, και συνέχισε να προελαύνει προς την καρδιά της χώρας. Για τον ευφυή του αυτόν ελιγμό, ανταμείφθηκε με τη διαδοχική άλωση δεκατεσσάρων άλλων σημαντικών πόλεων της περιοχής. Γιατί «είναι λάθος να επιχειρούμε έφοδο σε μια πόλη που, εάν καταλάβουμε, δεν θα μπορέσουμε να κρατήσουμε ή, εάν αφήσουμε ανενόχλητη, δεν θα μας δημιουργήσει κανένα πρόβλημα». Ο Χσούν Γινγκ, άλλωστε, έλεγε: «Είναι μεγάλο λάθος να αναλίσκεις δυνάμεις για την κατάκτηση μιας μόνον πόλης, όταν με τον ίδιο αριθμό ανδρών μπορείς να κερδίσεις μια ολόκληρη επαρχία».

50. Του Μου: «Ο Βέι Λιάο Τσου λέει: “Τα όπλα δεν προημνούν τίποτα καλό. Η χρήση τους δεν συνάδει με την αρετή. Ο στρατηγός, ο Απεσταλμένος του Θανάτου, δεν είναι υπόλογος ούτε απέναντι στον ουρανό, ούτε απέναντι στη γη, ούτε απέναντι στον εχθρό που έχει μπροστά του, ούτε απέναντι στον ηγεμόνα που έχει πίσω του”».

ματα που προσφέρει κάθε μορφή εδάφους, δεν θα μπορέσει να χρησιμοποιήσει το έδαφος προς όφελός του, ακόμη κι αν είναι εξοικειωμένος μ' αυτό.

11. Στον τομέα των στρατιωτικών επιχειρήσεων, όποιος δεν καταλαβαίνει τις τακτικές που αντιστοιχούν στις εννέα διαφορετικές καταστάσεις, δεν θα μπορέσει να χρησιμοποιήσει τα στρατεύματά του αποτελεσματικά, ακόμη κι αν κατανοεί τα «πέντε πλεονεκτήματα»⁵¹.

12. Και για το λόγο αυτό, ο σοφός στρατηγός οφείλει να

51. Ένας στίχος που προβληματίζει τους σχολιαστές του έργου του Σουν Τσου. Εάν ο Τσία Λιν έχει δίκιο, τα «πέντε πλεονεκτήματα» θα πρέπει να είναι οι καταστάσεις στις οποίες αναφέρονται οι στίχοι 2-6 του κεφαλαίου. Τσία Λιν: ... Οι πέντε «παραλλαγές» είναι οι ακόλουθες: Έστω κι αν ένας δρόμος είναι ο συντομότερος, δεν πρέπει να τον ακολουθούμε, εάν ξέρουμε ότι είναι επικίνδυνος και υπάρχει ενδεχόμενο ενέδρας. Έστω κι αν έχουμε τη δυνατότητα να επιτεθούμε σε ένα στρατό, δεν πρέπει να το κάνουμε, όταν ξέρουμε ότι βρίσκεται σε απελπιστική κατάσταση και ότι θα αγωνιστεί μέχρι θανάτου. Έστω κι αν μπορούμε να καταλάβουμε μια πόλη, δεν πρέπει να το κάνουμε, εάν ξέρουμε ότι διαθέτει τις απαραίτητες προμήθειες, προστατεύεται από δυνάμεις, των οποίων ηγείται ικανός στρατηγός, και διοικείται από άτομα αφοσιωμένα, των οποίων οι προθέσεις είναι ανεξιχνίαστες.

Έστω κι αν μπορούμε να διεκδικήσουμε κάποια εδάφη, δεν πρέπει να το επιχειρούμε, εάν γνωρίζουμε ότι δεν είμαστε σε θέση να τα διαφυλάξουμε ή ότι η κατάκτησή τους δεν μας εξασφαλίζει κανένα πλεονέκτημα.

Έστω κι αν ο στρατηγός οφείλει υπακοή στον ηγεμόνα, δεν είναι υποχρεωμένος να ακολουθήσει τις διαταγές του, εάν ξέρει ότι η υψηλή εποπτεία από την πρωτεύουσα μπορεί να βλάψει την εξέλιξη των επιχειρήσεων.

σταθμίσει προσεκτικά, τόσο τους ευνοϊκούς, όσο και τους δυσμενείς παράγοντες⁵².

13. Λαμβάνοντας υπόψη τους ευνοϊκούς παράγοντες, κάνει το σχέδιό του εφικτό. Μελετώντας τους δυσμενείς, βρίσκει τρόπο για να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες.

14. Όποιος θέλει να εκφοβίσει τους γείτονές του, το κάνει προκαλώντας τους ζημιές⁵³.

15. Τους εξαντλεί, κρατώντας τους διαρκώς απασχολημένους και τους δελεάζει με φαινομενικά οφέλη.

16. Αποτελεί αξίωμα του πολέμου, το να μην υποθέτει κανείς ότι ο εχθρός δεν θα έρθει, αλλά μάλλον να βασίζεται στην ετοιμότητά του να τον συναντήσει. Να μην εικάζει ότι ο εχθρός δεν θα του επιτεθεί, αλλά μάλλον να κάνει τον εαυτό του αήττητο⁵⁴.

52. Τσάο Τσάο: «Μελετά τους κινδύνους που είναι σύμφυτοι με τα πλεονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα που είναι σύμφυτα με τους κινδύνους».

53. Τσία Λιν: «Οι τρόποι για να το επιτύχει κανείς αυτό είναι πολλοί: Μπορεί να δελεάσει τις σημαντικότερες προσωπικότητες, ώστε η χώρα να μείνει χωρίς συμβούλους. Ή να στείλει δόλιους ανθρώπους να διαβρώσουν το διοικητικό της μηχανισμό. Ή να καλλιεργήσει ψευδαισθήσεις, που θα αποξενώσουν τον ηγεμόνα από τους υπουργούς του. Ή να στείλει επιδέξιους τεχνίτες, για να ενθαρρύνουν το λαό να ξοδέψει τα πλούτη του, ή να στείλει μουσικούς, χορευτές και όμορφες γυναίκες, που θα αλλάξουν τα έθιμά του».

54. Χο Γιεν-χοι: «Η «Στρατηγική του Βου» λέει: «Εν καιρώ ειρήνης, ένας

17. Υπάρχουν πέντε ιδιότητες, που είναι επικίνδυνες όταν χαρακτηρίζουν ένα στρατηγό.
18. Εάν είναι ριφοκίνδυνος, μπορεί να σκοτωθεί⁵⁵.
19. Εάν είναι δειλός, μπορεί να αιχμαλωτιστεί.
20. Εάν είναι ευερέθιστος, μπορεί να γελοιοποιηθεί⁵⁶.
21. Εάν έχει υπερβολικά ανεπτυγμένο το αίσθημα της τιμής, μπορεί εύκολα να συκοφαντηθεί⁵⁷.
22. Αν είναι συμπονετικός, μπορεί εύκολα να αιφνιδιαστεί⁵⁸.
23. Αυτά τα πέντε έμφυτα χαρακτηριστικά είναι, για ένα στρατηγό, ελαττώματα σοβαρά που, σε περίοδο πολεμικών επιχειρήσεων, μετατρέπονται σε καταστροφικά.

ένας ευγενής κρατάει το σπαθί στο πλευρό του”.

55. Του Μου: «Ένας στρατηγός ανόπτος και θαρραλέος είναι καταστροφή. Ο Βου Τσι είπε: “Όταν οι άνθρωποι κρίνουν ένα στρατηγό, δίνουν πάντα σημασία στο θάρρος του. Αλλά αυτό είναι ένα μόνο κριτήριο. Γιατί ένας στρατηγός που είναι απλά γενναίος, μπορεί να επιτεθεί χωρίς να λάβει υπόψη τις δεδομένες συνθήκες, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο και τον εαυτό του και το στράτευμα”».
56. Γουανγκ Χσι: «Αυτό που είναι βασικό στην ιδιοσυγκρασία ενός στρατηγού είναι η σταθερότητα».
57. Μέι Γιάο-τσεν: «Όποιος αγωνιά να προασπίσει την υπόληψή του, δεν νοιάζεται για τίποτε άλλο».
58. Του Μου: «Όποιος είναι ανθρωπιστής και συμπονετικός και υπολογί-

24. Η πανωλεθρία του στρατού και ο θάνατος του στρατηγού είναι το αναπόφευκτο αποτέλεσμα τέτοιων αδυναμιών. Γι’ αυτό και θα πρέπει να μελετώνται σε βάθος.

ζει μόνο τις απώλειες, δεν θυσιάζει ένα προσωρινό πλεονέκτημα για χάρη ενός μακροπρόθεσμου οφέλους, και είναι ανίκανος να παραχωρήσει το πρώτο για να να κερδίσει το δεύτερο».

ΠΟΡΕΙΕΣ

Όταν το στράτευμα είναι ισχυρό και οι αξιωματικοί αδύναμοι, το αποτέλεσμα είναι η απείθεια.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Γενικά, όταν παίρνετε θέση για ν' αντιμετωπίσετε τον εχθρό, έχοντας διασχίσει βουνά, μείνετε κοντά στις πεδιάδες. Στρατοπεδεύστε σε τοποθεσίες με υψόμετρο, με μέτωπο προς την ανατολή.
2. Όταν δίνετε μάχη σε βουνό, φροντίστε να έχετε μπροστά σας κατηφόρα. Μην εξαπολύετε επίθεση στον ανήφορο.
3. Όταν διασχίσετε ένα ποτάμι, μη μείνετε δίπλα του. Μετακινηθείτε σε απόσταση από αυτό. Όταν ένας εχθρός, που προελαύνει, διασχίζει το ποτάμι, μη σπεύδετε να τον συναντήσετε στην άκρη του νερού. Αφήστε τη μισή του δύναμη να το διασχίσει και ύστερα επιτεθείτε⁵⁹.

59. Χο Γιεν-χοι: «Κατά την περίοδο της Άνοιξης και του Φθινοπώρου, ο Δούκας του Σουνγκ ήρθε στο Χουνγκ, για να αντιμετωπίσει το στρατό του Τσου. Οι δυνάμεις του Σουνγκ κατάφεραν ν' αναπυχθούν, πριν ο στρατός του Τσου ολοκληρώσει τη διάβαση του ποταμού. Ο Υπουργός Πολέμου είπε: "Ο στρατός του εχθρού είναι πολύς, εμείς ελάχιστοι. Ζητώ την άδεια να επιτεθώ πριν ο αντίπαλος ολοκληρώσει τη διάβαση του ποταμού". Ο Δούκας του απάντησε: "Δεν σου τη

4. Εάν θέλετε να δώσετε μάχη, μην αντιμετωπίζετε τον εχθρό σας κοντά στο νερό. Πάρτε θέση σε ύψωμα, αντίκρυ στον ήλιο. Μην κινείστε αντίθετα προς τη φορά του ρεύματος.
5. Αυτά αφορούν παραποτάμιες στρατιωτικές επιχειρήσεις.
6. Διασχίζετε τους αλμυρούς βάλτους όσο πιο γρήγορα μπορείτε. Μην καθυστερείτε σ' αυτούς. Εάν βρεθείτε αντιμέτωποι με τον εχθρό, στη μέση ενός τέτοιου βάλτους, φροντίστε να πάρετε θέση κοντά σε γρασίδι, και να έχετε στα νώτα σας νερό και δέντρα⁶⁰.
7. Αυτά, όσον αφορά τις στρατιωτικές επιχειρήσεις σε αλμυρούς βάλτους.
8. Σε επίπεδο έδαφος, λάβετε θέση που να διευκολύνει τη δράση σας. Με υψώματα πίσω και δεξιά σας, με το πεδίο της μάχης εμπρός σας, και με τα νώτα σας ασφαλή⁶¹.

δίνω". Όταν ο στρατός του Τσου πέρασε το ποτάμι, αλλά δεν είχε ακόμη ανασυνταχθεί, ο Υπουργός ξαναζήτησε την άδεια να επιτεθεί, αλλά ο Δούκας αρνήθηκε: "Θα επιτεθούμε όταν ο εχθρός θα έχει πάρει θέση". Το αποτέλεσμα ήταν να ηττηθεί ο στρατός του Σουνγκ, να πληγωθεί στο πόδι ο Δούκας και να αποδεκατιστεί η εμπροσθοφυλακή του».

60. Προφανώς ο συγγραφέας αναφέρεται σε αλμυρούς βάλτους που πλημμύριζαν από καιρού εις καιρόν στη βόρεια και ανατολική Κίνα, και που δεν ήταν διαβατοί παρά μόνο με πλοίο.
61. Το δεξί άκρο του σχηματισμού ήταν το πιο ευάλωτο. Οι ασπίδες

9. Αυτές είναι οι θέσεις που θα πρέπει να λαμβάνονται σε επίπεδα εδάφην.
10. Γενικά, οι θέσεις αυτές είναι πλεονεκτικές για στρατοπέδευση, στις τέσσερις περιπτώσεις που προαναφέραμε⁶². Χρησιμοποιώντας τις, ο Κίτρινος Αυτοκράτορας νίκησε τέσσερις ηγεμόνες⁶³.
11. Ένα στράτευμα προτιμά το υψηλότερο σημείο από το χαμηλότερο. Εκτιμά το φως του ήλιου και αντιπαθεί τη σκιά. Έτσι, εκμεταλλεύεται τα φυσικά πλεονεκτήματα του εδάφους, φροντίζοντας παράλληλα την υγεία του. Ένας στρατός που δεν υποφέρει από χίλιες αρρώστιες, λέγεται πως έχει εξασφαλισμένη τη νίκη.
12. Όταν βρίσκεστε κοντά σε λόφους, πρόποδες βουνών, τάφρους ή αναχώματα, παρατάξτε τις δυνάμεις σας στη φωτεινή πλευρά και χρησιμοποιήστε τα για να προστατεύσετε τα νώτα και τη δεξιά σας πλευρά.
13. Όλες οι παραπάνω μέθοδοι εξασφαλίζουν σοβαρά πλεονεκτήματα και σας επιτρέπουν να επωφεληθείτε από τις ιδιομορφίες του εδάφους.

κρατιόνταν πάντα με το αριστερό χέρι.

62. Ο Τσανγκ Γιου θεωρεί ότι οι προαναφερόμενες θέσεις κρίνονται κατάλληλες, όχι μόνο για στρατοπέδευση, αλλά και για διεξαγωγή μάχης.

63. Θεωρείται ότι βασίλεψε από το 2697 έως το 2597 π.Χ.

14. Όταν συναντάτε απότομους χειμάρρους, «Ουράνια Πηγάδια», «Ουράνιες Φυλακές», «Ουράνια Δίχτυα», «Ουράνιες Παγίδες» και «Ουράνιες Ρωγμές», πρέπει να απομακρύνετε το ταχύτερο. Μην τα πλησιάζετε⁶⁴.
15. Ενώ, όμως, εσείς παραμένετε σε απόσταση, φροντίστε να οδηγήσετε τον εχθρό σας προς τα κει. Και έχοντας μέτωπο προς αυτά, αναγκάστε εκείνον να τα έχει στα νώτα του.
16. Όταν στα άκρα του σχηματισμού σας υπάρχουν επικίνδυνα μονοπάτια, λίμνες όπου φυτρώνουν καλαμιές και βούρλα και υδρόβια φυτά, ή βουνά με δάση και πυκνή χαμηλή βλάστηση, πρέπει να τα ερευνάτε προσεκτικά, γιατί σε τέτοια μέρη στήνονται συνήθως οι ενέδρες και κρύβονται οι κατάσκοποι.
17. Όταν ο εχθρός είναι κοντά, αλλά καιροφυλακτεί, αυτό σημαίνει ότι βασίζεται στην πλεονεκτική του θέση. Όταν σας προκαλεί από μακριά, αυτό σημαίνει ότι θέλει να σας αναγκάσει να κινηθείτε προς το μέρος του,

64. Τσάο Τσάο: «Τα αφρισμένα νερά που ξεπηδούν από τα βράχια, είναι οι «απότομοι χειμάρροι». Το λεκανοπέδιο είναι το «Ουράνιο Πηγάδι». Η στενή διάβαση μεταξύ δύο βουνών, η «Ουράνια Φυλακή». Το μέρος όπου ένας στρατός μπορεί να παγιδευτεί και να αποκοπεί, τα «Ουράνια Δίχτυα». Τα σημεία όπου το έδαφος έχει υποστεί καθίζηση, οι «Ουράνιες Παγίδες». Τα ορεινά περάσματα με τους αμέτρητους λάκκους, οι «Ουράνιες Ρωγμές»».

- για να μη χάσει το αδιαμφισβήτητο πλεονέκτημα που του προσφέρει το εύκολο έδαφος.
18. Όταν τα δέντρα δείχνουν να κινούνται, ο εχθρός προελαύνει.
 19. Όταν έχουν τοποθετηθεί εμπόδια σε χαμηλή δασική βλάστηση, ο εχθρός προσπαθεί να σας παραπλανήσει.
 20. Πουλιά που πετάνε ψηλά, είναι σημάδι πως ο εχθρός ενεδρεύει. Άγρια θηρία, που πετάγονται τρομαγμένα και τρέπονται σε φυγή, είναι σημάδι πως ο εχθρός προσπαθεί να σας αιφνιδιάσει.
 21. Στίλπν σκόνης που ανεβαίνει ψηλά, είναι σημάδι ότι πλησιάζουν τέθριππα. Σκόνη που μένει να αιωρείται χαμηλά και σε μεγάλη έκταση, είναι σημάδι ότι πλησιάζει το πεζικό.
 22. Όταν η σκόνη εμφανίζεται σε διαφορετικά σημεία, ο εχθρός μαζεύει καυσόξυλα. Όταν εμφανίζονται πολυάριθμες μικρές πατημασιές, που μοιάζουν να έρχονται και να φεύγουν, ο εχθρός στρατοπεδεύει.
 23. Όταν οι απεσταλμένοι του εχθρού μιλούν με δουλοπρέπεια, αλλά εκείνος συνεχίζει τις προετοιμασίες του, θα προελάσει.

24. Όταν η γλώσσα τους είναι απατηλή, αλλά ο εχθρός προελαύνει με τρόπο κραυγαλέο, θα οπισθοχωρήσει.
25. Όταν οι απεσταλμένοι του μιλούν με ύφος απολογητικό, ο εχθρός επιδιώκει την αναστολή των εχθροπραξιών.
26. Όταν, χωρίς προηγούμενη συνεννόηση, ο εχθρός ζητάει ανακωχή, συνωμοτεί.
27. Όταν τα ελαφρά άρματα βγαίνουν πρώτα και παίρνουν θέση στα πλευρά του στρατιωτικού σώματος, ο εχθρός ετοιμάζεται για μάχη.
28. Όταν τα στρατεύματά του κινούνται με ταχύτητα και παρατάσσει τ' άρματα μάχης του, περιμένει ενισχύσεις⁶⁵.
29. Όταν η μισή του δύναμη προελαύνει και η άλλη μισή οπισθοχωρεί, επιχειρεί να σας παγιδεύσει.
30. Όταν οι στρατιώτες του ακουμπούν στα όπλα τους, είναι πεινασμένοι.

65. Το νόημα του στίχου αυτού δεν είναι σαφές: Περιμένει έξωθεν βοήθεια ή περιμένει να συγκεντρωθούν τα δικά του διασπαρμένα στρατιωτικά αποσπάσματα;

31. Όταν οι υπεύθυνοι για την άντληση νερού το πίνουν, πριν το μεταφέρουν στο στρατόπεδο, τα στρατεύματά του υποφέρουν από δίψα.
32. Όταν ο εχθρός βλέπει ένα πλεονέκτημα και δεν σπεύδει να επωφεληθεί από αυτό, είναι κουρασμένος.
33. Όταν τα πουλιά συγκεντρώνονται επάνω από τα σημεία όπου έχει στρατοπεδεύσει, τα στρατόπεδα είναι άδεια.
34. Όταν τη νύχτα παρατηρείται στο στρατόπεδο οχλαγωγία, αυτό σημαίνει ότι ο εχθρός είναι τρομοκρατημένος.
35. Όταν το στράτευμα είναι εν αταξία, ο στρατηγός δεν διαθέτει κύρος.
36. Όταν οι σημαίες και τα λάβαρα του κινούνται συνεχώς, ο εχθρός βρίσκεται σε αταξία.
37. Εάν οι αξιωματικοί είναι ευέξαπτοι, αυτό σημαίνει ότι είναι εξαντλημένοι⁶⁶.
38. Όταν ο εχθρός ταΐζει τα άλογά του σιτάρι και σφάζει τα βόδια του για να τραφεί, κι όταν οι στρατιώτες δεν

66. Τσανγκ Γιου: «Όταν υπάρχει ασυνέπεια στον τρόπο διοίκησης και

- κρεμούν τις καραβάνες τους πάνω από τη φωτιά, ούτε επιστρέφουν στις σκηνές τους, ο εχθρός είναι απελπισμένος⁶⁷.
39. Όταν οι στρατιώτες σχηματίζουν συνεχώς «πηγαδάκια» και συζητούν φιθυριστά μεταξύ τους, ο στρατηγός έχει χάσει την εμπιστοσύνη του στρατεύματος.
 40. Οι πολύ συχνές ανταρσιβές σημαίνουν ότι η ικανότητα του στρατηγού να εμπνέει, εξαντλήθηκε⁶⁸. Οι πολύ συχνές τιμωρίες σημαίνουν ότι βρίσκεται σε εξαιρετικά δύσκολη θέση⁶⁹.
 41. Όταν οι αξιωματικοί μεταχειρίζονται τους άντρες αρχικά με τρόπο επιθετικό και στη συνέχεια δείχνουν

στις διαταγές, το πθικό των ανδρών πέφτει και οι αξιωματικοί καταλαμβάνονται από θυμό».

67. «Ο Τσανγκ Γιου λέει πως όταν ένας στρατός «καίει τα πλοία του» και «σπάει τις καραβάνες του», αισθάνεται παγιδευμένος και θα πολεμήσει μέχρι θανάτου. Γουάνγκ Γιου: «Ο εχθρός ταΐζει σιτάρι τα άλογά του και οι άντρες τρώνε κρέας, προκειμένου να αυξήσουν τη δύναμη και την αντοχή τους. Εάν ο στρατός δεν έχει πια καραβάνες, δεν θα ξαναφάει. Εάν τα στρατεύματα δεν επιστρέφουν στις σκηνές τους, δεν σκέφτονται πια την επιστροφή στην πατρίδα και προτίθενται να δώσουν μια αποφασιστική μάχη».

68. Οι υπερβολικές ανταρσιβές αποτελούν συχνά έναν τρόπο «εξαγοράς» της ανοχής των στρατιωτών, όταν τους ασκείται υπερβολική πίεση και υπάρχει κίνδυνος να εξεγερθούν.

69. Ο Χο Γιεν-τσι παρατηρεί ότι, στη διοίκηση του στρατεύματος, ο στρατηγός θα πρέπει πάντα να αναζητά την ισορροπία μεταξύ αστηρότητας και επιείκειας.

να τους φοβούνται, αυτό σημαίνει ότι η κατάσταση αγγίζει τα όρια της απειθαρχίας.

42. Όταν το ηθικό των εχθρικών στρατευμάτων είναι υψηλό και, μολονότι βρίσκεστε αντιμέτωποι, ο εχθρός αποφεύγει για μεγάλο διάστημα να δώσει μάχη ή να αποσύρει τις δυνάμεις του, εξετάστε με μεγάλη προσοχή την κατάσταση.
43. Στον πόλεμο, μόνοι οι αριθμοί δεν εξασφαλίζουν κανένα πλεονέκτημα. Μην προελαύνετε ποτέ βασιζόμενοι αποκλειστικά στη στρατιωτική σας δύναμη.
44. Αρκεί να εκτιμήσετε σωστά την κατάσταση του εχθρού και να συγκεντρώσετε τις δυνάμεις σας, για να τον νικήσετε. Δεν χρειάζεται τίποτα περισσότερο από αυτό. Όποιος στερείται διορατικότητας και υποτιμά τον εχθρό, είναι βέβαιο ότι θα ηττηθεί.
45. Εάν οι στρατιώτες τιμωρηθούν, πριν εξασφαλιστεί η πίστη και η αφοσίωσή τους, θα είναι ανυπάκουοι. Και όταν δεν είναι υπάκουοι, είναι δύσκολο να τους χρησιμοποιήσετε. Εάν είναι αφοσιωμένοι, αλλά δεν τους επιβάλλονται οι απαραίτητες πειθαρχικές ποινές, επίσης δεν μπορείτε να τους χρησιμοποιήσετε.
46. Διοικήστε τους πολιτισμένα, διαποτίστε τους όλους

με τον ίδιο πολεμικό ζήλο, και η νίκη σας θα είναι σίγουρη.

47. Εάν οι διαταγές σας χαρακτηρίζονται από συνέπεια και αποτελεσματικότητα, το στράτευμα θα υπακούει. Εάν είναι ασυνεπείς και αναποτελεσματικές, το στράτευμα δεν θα υπακούει.
48. Όταν ένας στρατηγός δείχνει εμπιστοσύνη στους άντρες του και, παράλληλα, επιμένει να εκτελούνται οι διαταγές του, το όφελος θα είναι αμοιβαίο.

ΕΔΑΦΟΣ

Αποτελεί χρέος του στρατηγού να είναι ήρεμος και ανεξχνιάστος, αμερόληπτος και αυτοπειθαρχημένος.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Το έδαφος μπορούμε να το κατατάξουμε, ανάλογα με τη φύση του, στις ακόλουθες κατηγορίες: (1) Έδαφος προσπελάσιμο. (2) Έδαφος παγίδα. (3) Έδαφος αμφίβολο. (4) Έδαφος με στενές διαβάσεις. (5) Έδαφος απόκρημνο. (6) Έδαφος απομακρυσμένο⁷⁰.
2. Έδαφος που, τόσο εμείς όσο και ο εχθρός, μπορούμε να διασχίσουμε με ευκολία, ονομάζεται προσπελάσιμο. Σε τέτοιο έδαφος, αυτός που θα καταλάβει πρώτος θέσεις ψηλές και προσηλιακές, που θα κάνουν εύκολο τον ανεφοδιασμό του, θα έχει το πλεονέκτημα στη μάχη.

70. Ο Μεί Γιάο Τσεν ορίζει σαν «προσπελάσιμο έδαφος» εκείνο στο οποίο συναντώνται και διασταυρώνονται δρόμοι. Σαν «έδαφος παγίδα», εκείνο που σε πιάνει σαν δίχτυ. Σαν «έδαφος αμφίβολο», εκείνο στο οποίο μπορούν να εγκλωβιστούν και οι δυο αντίπαλοι. Σαν «έδαφος με στενές διαβάσεις», εκείνο στο οποίο υπάρχει μια στενή κοιλάδα ανάμεσα σε δυο ψηλά βουνά. Σαν «έδαφος απόκρημνο», εκείνο που καλύπτεται από βουνά, ποτάμια, λόφους και κορυφογραμμές. Όσο για το «απομακρυσμένο έδαφος», ο Σουν Τσου χρησιμοποιεί τον όρο αυτό για να δείξει ότι υπάρχει σημαντική απόσταση μεταξύ των δυο εχθρικών στρατοπέδων.

3. Έδαφος το οποίο μπορείς εύκολα να εγκαταλείψεις, αλλά στο οποίο είναι δύσκολο να επιστρέψεις, αποτελεί παγίδα. Η φύση του εδάφους αυτού είναι τέτοια που, εάν ο εχθρός είναι ανέτοιμος και εσείς εφορμήσετε, μπορεί να τον νικήσετε. Εάν όμως ο εχθρός είναι πανέτοιμος και εσείς συγκρουσθείτε μαζί του, χωρίς να καταφέρετε να τον νικήσετε, είναι πολύ δύσκολο να επανέλθετε. Μια τέτοια κατάσταση είναι ασύμφορη.
4. Έδαφος που έχει μειονεκτήματα, τόσο για τον εχθρό όσο και για μας, είναι έδαφος αμφίβολο. Η φύση του εδάφους αυτού είναι τέτοια που, όσο κι αν ο εχθρός προσπαθεί να με δελεάσει, δεν εφορμώ, αλλά φροντίζω να τον δελεάσω με τη σειρά μου, οπισθοχωρώντας. Κι όταν καταφέρω να βγάλω έξω τη μισή από τη δύναμή του, επιτίθεμαι από πλεονεκτική θέση.
5. Εάν καταλάβω πρώτος έδαφος με στενές διαβάσεις, πρέπει να μπλοκάρω τα περάσματα και να περιμένω τον εχθρό. Εάν καταλάβει εκείνος πρώτος ένα τέτοιο έδαφος και κλείσει τα περάσματα, δεν πρέπει να τον ακολουθήσω – εκτός κι αν δεν τα κλείσει εντελώς.
6. Σε απόκρημνο έδαφος, πρέπει να πάρω θέση σε προσηλιακό ύψωμα και να περιμένω τον εχθρό. Εάν προλάβει να καταλάβει εκείνος τη θέση, τον δελεάζω υποχωρώντας. Δεν τον ακολουθώ.

7. Όταν βρίσκομαι σε απόσταση από έναν εχθρό με ίση δύναμη, είναι δύσκολο να προκαλέσω μάχη και ασύμφορο να τον αντιμετωπίσω, στη θέση που εκείνος έχει επιλέξει.
8. Αυτές είναι οι αρχές που σχετίζονται με τους έξι διαφορετικούς τύπους εδάφους. Αποτελεί ύψιστη ευθύνη του στρατηγού να εμβαθύνει σ' αυτές, με τη μεγίστη προσοχή.
9. Τώρα, όταν ένας στρατός τρέπεται σε φυγή, όταν είναι απειθάρχης, αποτελματωμένος, αποκαρδιωμένος ή σε πλήρη αποδιοργάνωση, το λάθος είναι του στρατηγού. Καμιά από τις παραπάνω συμφορές δεν μπορεί να αποδοθεί σε φυσικά αίτια.
10. Κάτω από ίδιες, κατά τα άλλα, συνθήκες, όταν μια δύναμη συγκρούεται με μια άλλη, δεκαπλάσια σε μέγεθος, το αποτέλεσμα είναι να τραπεί η πρώτη σε φυγή.
11. Όταν το στράτευμα είναι ισχυρό και οι αξιωματικοί αδύναμοι, το αποτέλεσμα είναι η απείθεια⁷¹.

71. Του Μου: «Στις αρχές της βασιλείας του Τσανγκ Τσινγκ, ο Τιεν Που διατάχθηκε να αναλάβει τη διοίκηση στο Βέι, με σκοπό να επιτεθεί στο Γουάνγκ Τινγκ-τσου. Ο Που είχε μεγαλώσει στο Βέι και οι άνθρωποι εκεί δεν τον εκτιμούσαν, με αποτέλεσμα πολλές

12. Όταν οι αξιωματικοί είναι γενναίοι και οι στρατιώτες αναποτελεσματικοί, το αποτέλεσμα είναι η αποτελματώση.
13. Όταν οι ανώτεροι αξιωματικοί είναι θυμωμένοι και απειθάρχοι και, αντικρίζοντας τον εχθρό, ρίχνονται στη μάχη, χωρίς να υπολογίζουν τη σκοπιμότητα ή μη της αναμέτρησης, και χωρίς να περιμένουν τη διαταγή του διοικητή τους, ο στρατός είναι υπό κατάρρευση.
14. Όταν ο στρατηγός δεν διαθέτει αρκετό ψυχικό σθένος και αυστηρότητα, όταν οι εντολές και οι οδηγίες του δεν είναι φωτισμένες, όταν δεν καθοδηγεί τους αξιωματικούς και τους άντρες του με συνέπεια, και όταν τους σχηματισμούς του διακρίνει η προχειρότητα, τότε ο στρατός βρίσκεται σε πλήρη αποδιοργάνωση⁷².
15. Όταν ένας διοικητής, ανίκανος να εκτιμήσει τον εχθρό, αντιπαρατάσσει σε μια μεγάλη δύναμη μια μικρή, ή ζητά από έναν αδύνατο στρατό να χτυπήσει ένα δυνατό, ή δεν καταφέρνει να επιλέξει τους άριστους,

δεκάδες χιλιάδες άντρες να ιππεύουν γαϊδούρια μέσα στο στρατόπεδο. Ο Που ήταν ανίκανος να τους σταματήσει. Έμεινε στη θέση του κάρποσους μίνες και όταν θέλησε να δώσει μάχη, αξιωματικοί και στρατιώτες σκόρπισαν προς κάθε κατεύθυνση. Ο Που δεν άντεξε τη ντροπή κι έκοψε τον λαιμό του».

72. Τσανγκ Γιου: «...Αυτοπροκαλούμενο χάος!»

για να σχηματίσει την εμπροσθοφυλακή του⁷³, το αποτέλεσμα είναι άτακτη υποχώρηση.

16. Όταν επικρατεί κάποια από τις παραπάνω συνθήκες, ο στρατός οδεύει προς την ήττα. Αποτελεί ύψιστη ευθύνη του στρατηγού να τις εξετάσει προσεκτικά.
17. Η μορφολογία του εδάφους παίζει εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στη μάχη. Γι' αυτό και η ικανότητα εκτίμησης της κατάστασης του εχθρού, ο υπολογισμός των αποστάσεων και του βαθμού δυσκολίας του εδάφους, καθώς και ο έλεγχος της νίκης, αποτελούν πραγματικές αρετές για ένα στρατηγό. Όποιος έχει πλήρη γνώση αυτών των συντελεστών, είναι βέβαιο ότι θα νικήσει. Όποιος δεν έχει, είναι βέβαιο ότι θα ηττηθεί.
18. Εάν η κατάσταση προδιαγράφει νίκη, αλλά ο ηγεμόνας έχει διατάξει να μη δοθεί μάχη, ο στρατηγός έχει δικαίωμα ν' αποφασίσει να πολεμήσει. Εάν η κατάσταση είναι τέτοια που δεν προδιαγράφει νίκη, αλλά ο ηγεμόνας έχει διατάξει να δοθεί μάχη, ο στρατηγός δεν είναι υποχρεωμένος να υπακούσει.

73. Στη μάχη είναι βασικό να χρησιμοποιούμε την αφρόκρεμα των μαχητών μας ως εμπροσθοφυλακή. Πρώτον, γιατί θα ενισχύσει την αποφασιστικότητά μας και δεύτερον, γιατί θα ανακόψει την ορμητικότητα του εχθρού.

19. Έτσι, ο στρατηγός που, προελαύνοντας, δεν επιζητεί την προσωπική δόξα και, οπισθοχωρώντας, δεν ενδιαφέρεται να αποφύγει την τιμωρία, και που μοναδικός του στόχος είναι να προστατεύσει το λαό και να προωθήσει τα συμφέροντα του ηγεμόνα, είναι το πολύτιμο πετράδι μιας πολιτείας⁷⁴.
20. Επειδή ένας τέτοιος στρατηγός αντιμετωπίζει τους άντρες του σαν παιδιά του, θα τον ακολουθήσουν ακόμα και στα πιο δύσβατα και επικίνδυνα μέρη. Γιατί τους μεταχειρίζεται σαν αγαπημένους του γιους κι εκείνοι είναι έτοιμοι να πεθάνουν για χάρη του⁷⁵.
21. Εάν ένας στρατηγός ικανοποιεί τις επιθυμίες των αντρών του, αλλά είναι ανίκανος να τους χρησιμοποιήσει. Εάν τους αγαπά, αλλά δεν μπορεί να τους επιβληθεί. Εάν το στράτευμα είναι σε αταξία, και δεν καταφέρνει να το ελέγξει, τότε οι στρατιώτες του μπορούν να συγκριθούν με κακομαθημένα παιδιά – και είναι άχρηστοι⁷⁶.

74. Του Μου: «Δυστυχώς, τέτοιοι στρατηγοί υπάρχουν ελάχιστοι...»

75. Του Μου: «Στη διάρκεια των πολεμικών συγκρούσεων μεταξύ των διαφόρων Πολιτειών, ο στρατηγός Βου Τσι έτρωγε το ίδιο φαγητό και φορούσε τα ίδια ρούχα με τους οπλίτες του. Το κρεβάτι του δεν είχε στρώμα. Στην πορεία δεν ήππευε το αλόγο του. Και κουβαλούσε ο ίδιος τα προσωπικά του εφόδια. Έτσι μοιραζόταν το μόχθο και την εξάντληση με τους στρατιώτες του».

76. Τσανγκ Γιου: «Τον καλό διοικητή, το στράτευμα τον αγαπά και τον φοβάται».

22. Εάν ξέρω ότι οι άντρες μου είναι ικανοί να χτυπήσουν τον εχθρό, αλλά δεν ξέρω ότι ο εχθρός είναι απρόσβλητος, δεν έχω παρά τις μισές πιθανότητες να νικήσω.
23. Εάν ξέρω ότι ο εχθρός είναι ευπρόσβλητος, αλλά δεν ξέρω ότι τα στρατεύματά μου δεν είναι σε θέση να επιτεθούν, δεν έχω παρά τις μισές πιθανότητες να νικήσω.
24. Εάν ξέρω ότι μπορώ να επιτεθώ στον εχθρό και ότι τα στρατεύματά μου είναι σε θέση να το κάνουν, αλλά δεν αντιλαμβάνομαι ότι, λόγω της φύσης του εδάφους, δεν πρέπει να επιτεθώ, δεν έχω παρά τις μισές πιθανότητες να νικήσω.
25. Γι' αυτό, οι έμπειροι στον πόλεμο κινούνται χωρίς να κάνουν λάθη και, όταν ενεργούν, έχουν στη διάθεσή τους απεριόριστους πόρους.
26. Και γι' αυτό, λέω: «Όταν γνωρίζεις τον εχθρό και γνωρίζεις τον εαυτό σου, δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι θα νικήσεις. Όταν επίσης γνωρίζεις το έδαφος και γνωρίζεις τις καιρικές συνθήκες, τότε η νίκη σου θα είναι ολοκληρωτική».

ΟΙ ΕΝΝΕΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΕΔΑΦΟΥΣ

Οι μακρόπνοοι στόχοι είναι αρμοδιότητα των φωτισμένων ηγεμόνων και η επίτευξή τους, αρμοδιότητα των φωτισμένων στρατηγών.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Σε σχέση με τη χρήση στρατευμάτων, το έδαφος μπορεί να ενταχθεί στις ακόλουθες κατηγορίες: (1) διασπαστικό, (2) παραμεθόριο, (3) διφορούμενο, (4) ανοιχτό, (5) εποφθαλμιούμενο, (6) σοβαρό, (7) δύσκολο, (8) εγκλωβισμένο, (9) θανάσιμο.
2. Όταν ένας φεουδάρχης δίνει μάχη στο έδαφός του, βρίσκεται σε διασπαστικό έδαφος⁷⁷.
3. Όταν διεισδύει λίγο στο εχθρικό έδαφος, τότε πρόκειται για παραμεθόριο έδαφος.
4. Έδαφος που προσφέρει ίσα πλεονεκτήματα και στους δυο αντιπάλους, είναι διφορούμενο έδαφος.

⁷⁷. Τοάο Τσάο: «Οι αξιωματικοί και οι άντρες βρίσκονται κοντά στα σπίτια τους και, λαχταρώντας να δουν τις γυναίκες και τα παιδιά τους, είναι πιθανό να επωφεληθούν από την αναμπουμπούλα της μάχης και να σκορπίσουν προς κάθε κατεύθυνση».

5. Έδαφος που προσφέρει τις ίδιες δυνατότητες προσπέλασης και στους δυο αντιπάλους, είναι έδαφος ανοιχτό.
6. Όταν μια πολιτεία περιβάλλεται από τρεις άλλες πολιτείες, το έδαφός της είναι εποφθαλιμούμενο. Εκείνος που πρώτος θα αποκτήσει τον έλεγχο, θα κερδίσει την υποστήριξη «όλων όσων σκεπάζει ο ουρανός»⁷⁸.
7. Όταν ο στρατός έχει διεισδύσει βαθιά στο εχθρικό έδαφος, αφήνοντας πίσω του εχθρικές πόλεις και χωριά, τότε πρόκειται για σοβαρό έδαφος⁷⁹.
8. Όταν ο στρατός κινείται σε δύσβατη περιοχή, με βουνά, δάση, φαράγγια, στενά μονοπάτια και βάλτους, τότε πρόκειται για δύσκολο έδαφος.
9. Έδαφος στο οποίο η πρόσβαση είναι δύσκολη και η έξοδος επικίνδυνη, και όπου μια μικρή στρατιωτική δύναμη μπορεί να σφυροκοπήσει μια μεγαλύτερη, είναι έδαφος εγκλωβισμένο⁸⁰.
10. Έδαφος στο οποίο το στράτευμα έχει πιθανότητα να

78. Η Αυτοκρατορία αναφέρεται συχνά ως «όλα όσα σκεπάζει ο ουρανός».

79. Τσάο Τσάο: «Σε παρόμοιες περιπτώσεις, η επιστροφή είναι εξαιρετικά δύσκολη».

80. Του Μου: «Εδώ είναι εύκολο να στηθεί ενέδρα και να υποστεί ο στρατός σας πανωλεθρία».

- επιζήσει, μόνο εάν πολεμήσει με όλη τη δύναμη της απελπισίας, είναι έδαφος θανάσιμο.
11. Ως εκ τούτου, μην δίνετε μάχη σε διασπαστικό έδαφος. Μην σταματάτε σε παραμεθώριες περιοχές.
 12. Μην επιτίθεστε σε εχθρό που κατέχει διφορούμενο έδαφος. Σε ανοιχτό έδαφος, διατηρήστε τη συνοχή των σχηματισμών σας.
 13. Σε εποφθαλιμούμενο έδαφος, συμμαχήστε με τις γειτονικές πολιτείες. Σε σοβαρό έδαφος, επιδοθείτε⁸¹ στη λεπλασία.
 14. Σε δύσκολο έδαφος, πιέστε όσο μπορείτε τον εχθρό. Σε εγκλωβισμένο έδαφος, καταφύγετε σε στρατηγήματα. Σε θανάσιμο έδαφος, πολεμήστε.
 15. Σε διασπαστικό έδαφος, θα φρόντιζα να ενισχύσω την ομοφυχία και την αποφασιστικότητα του στρατού.
 16. Σε παραμεθώριο έδαφος, θα κρατούσα τις δυνάμεις μου.

81. Ο Λι Τσουάν πιστεύει ότι το σχετικό ιδεόγραμμα είναι λανθασμένο και ότι αντί του «επιδοθείτε», θα έπρεπε να λέει «μην επιδίεστε», δεδομένου ότι εκείνο που βασικά ενδιαφέρει κάποιον, που βρίσκεται σε εχθρικό έδαφος, είναι να κερδίσει την υποστήριξη και συμπάθεια του ντόπιου πληθυσμού.

17. Σε περίπτωση διφορούμενου εδάφους, θα επέσπευδα την προέλαση και θα έφτανα εκεί πριν από τον εχθρό.
18. Σε ανοιχτό έδαφος, θα έδινα ιδιαίτερη προσοχή στην άμυνά μου.
19. Σε εποφθαλιμούμενο έδαφος, θα ενίσχυα τις συμμαχίες μου.
20. Σε σοβαρό έδαφος, θα εξασφάλιζα τον συνεχή και απρόσκοπτο ανεφοδιασμό μου.
21. Σε δύσκολο έδαφος, θα συνέχιζα την πορεία, υπερπηδώντας τα εμπόδια.
22. Σε εγκλωβισμένο έδαφος, θα έκλεινα τα σημεία εισόδου και εξόδου.
23. Σε θανάσιμο έδαφος, θα έκανα σαφές ότι δεν υπάρχει σωτηρία. Γιατί είναι στη φύση των στρατιωτών να αντιστέκονται, όταν αισθάνονται περικυκλωμένοι. Να αγωνίζονται μέχρι θανάτου, όταν δεν υπάρχει εναλλακτική λύση, και να ακολουθούν κατά γράμμα τις διαταγές, όταν είναι απελπισμένοι.
24. Η τακτική που είναι κατάλληλη για κάθε τύπο εδά-

- φους, τα πλεονεκτήματα της ανάπτυξης ή συρρίκνωσης του μετώπου, και οι ιδιότητες που χαρακτηρίζουν την ανθρώπινη φύση, είναι θέματα που ο στρατηγός θα πρέπει να εξετάζει με τη μεγαλύτερη προσοχή.
25. Τα παλιά χρόνια, άξιοι στρατιωτικοί ηγέτες εθεωρούντο εκείνοι που δεν επέτρεπαν στον εχθρικό στρατό να παραμείνει ενωμένος. Που έκαναν αδύνατη τη συνεργασία των δυνάμεων που τον συγκροτούσαν. Που έσπερναν ζιζάνια στο στρατόπεδο του αντιπάλου, ώστε οι πιο ικανοί να μη βοηθούν τους πιο αδύναμους, και οι ανώτεροι και κατώτεροι να μην υποστηρίζουν ο ένας τον άλλον.
 26. Όταν οι δυνάμεις του εχθρού ήταν διασκορπισμένες, τον εμπόδιζαν να ανασυνταχθεί. Όταν ήταν συγκεντρωμένες, φρόντιζαν να προκαλέσουν χάος.
 27. Συντάσσονταν και κινούνταν, όταν αυτό τους παρείχε κάποιο πλεονέκτημα. Όταν δεν τους παρείχε, σταματούσαν.
 28. Εάν κάποιος με ρωτήσει: «Πώς να χειριστώ έναν καλά οργανωμένο εχθρικό στρατό, που ετοιμάζεται να μου επιτεθεί;» θα απαντήσω: «Πάρε του κάτι που ιδιαίτερα αγαπά και θα υποκύψει στις επιθυμίες σου».

29. Πεμπτούσια του πολέμου είναι η ταχύτητα. Επωφεληθείτε από τον απaráσκευο εχθρό. Ακολουθήστε απρόβλεπτες διαδρομές και χτυπήστε τον εκεί όπου δεν έχει πάρει προφυλάξεις.
30. Ο κανόνας λέει πως, σε περίπτωση εισβολής, εφ' όσον έχετε διεισδύσει βαθιά στο εχθρικό έδαφος, ο στρατός σας θα παραμείνει ενωμένος και ο αμυνόμενος αντίπαλος δεν θα καταφέρει να σας νικήσει.
31. Λεπλάτψτε την εύφορη γη, ώστε να εξασφαλίσετε τις απαραίτητες προμήθειες για το στρατό σας.
32. Δώστε ιδιαίτερη σημασία στη διατροφή των αντρών σας. Μην τους κουράζετε άσκοπα. Καλλιεργήστε την ομοφυχία και συντηρήστε τη δύναμή τους. Παραμείνετε ανεξιχνίαστος, ως προς τις επόμενες κινήσεις σας.
33. Ρίξτε το στράτευμα σε μια κατάσταση χωρίς διέξοδο. Ακόμη κι αν έρθει αντιμέτωπο με το θάνατο, δεν θα τραπή σε φυγή. Γιατί όταν είναι προετοιμασμένο να πεθάνει, υπάρχει κάτι που να μην μπορεί να πετύχει; Τότε, αξιωματικοί και οπλίτες, κάνουν ό,τι είναι ανθρωπίνως δυνατό. Στερημένοι από κάθε ελπίδα, δεν φοβούνται τίποτα. Μην έχοντας καμιά διέξοδο, στέκουν ακλόνητοι. Βαθιά στην εχθρική γη, αισθάνονται

την ανάγκη να παραμείνουν ενωμένοι και, καθώς δεν υπάρχει άλλη λύση, δεν θα διστάσουν να συγκρουστούν με τον εχθρό, σε μια μάχη σώμα με σώμα.

34. Έτσι, παρόμοια στρατεύματα δεν χρειάζονται υποδείξεις για να είναι σε επαγρύπνηση. Θα στηρίζουν το στρατηγό τους, χωρίς εκείνος να το απαιτήσει. Θα του προσφέρουν την αφοσίωσή τους, χωρίς εκείνος να τη διεκδικήσει. Θα του δώσουν την εμπιστοσύνη τους, χωρίς εκείνος να τους τη ζητήσει⁸².
35. Οι αξιωματικοί μου δεν έχουν πλεόνασμα πλούτου, αλλά όχι επειδή περιφρονούν τα υλικά αγαθά. Δεν περιμένουν να ζήσουν πολλά χρόνια, όχι όμως επειδή δεν τους αρέσει η μακροβιότητα.
36. Την ημέρα που ο στρατός διατάσσεται να προελάσει, τα δάκρυα μουσκεύουν τα πέτα των καθισμένων και κατακυλούν στα μάγουλα των μισογεργμένων⁸³.

82. Με την προϋπόθεση ότι ο στρατηγός θα ανήκει σε κείνους που φροντίζουν τους άντρες τους, με τον τρόπο που περιγράφεται στον στίχο 32.

83. Του Μου: «Όλοι έχουν κάνει συμβόλαιο με το θάνατο. Πριν από την ημέρα της μάχης, εκδίδεται η διαταγή: «Όλα εξαρτώνται από αυτό το ένα χτύπημα. Τα κορμιά εκείνων που δεν θα διακινδυνεύσουν τη ζωή τους, θα γίνουν λίπασμα για τους αγρούς και τροφή για τ' αρπακτικά πουλιά και τ' αγρίμια»».

37. Ρίξτε τους, όμως, σε μια κατάσταση από την οποία δεν μπορούν να ξεφύγουν και θα δείξουν τη θρυλική γενναιότητα του Τσουάν Τσου και του Τσάο Κουέι.
38. Τώρα, τα στρατεύματα των ικανών στρατηγών ελίσσονται, όπως τα φίδια του βουνού Τσανγκ: Όταν τα χτυπάς στο κεφάλι, σου επιτίθενται με την ουρά. Όταν τα χτυπάς στην ουρά, σου επιτίθενται με το κεφάλι. Και όταν τα χτυπάς στο κέντρο, σου επιτίθενται και με το κεφάλι και με την ουρά.
39. Εάν κάποιος με ρωτήσει «Είναι δυνατόν να έχει ένα στράτευμα μια τέτοια ακαριαία αντίδραση;» θα απαντήσει: «Είναι». Γιατί, μολονότι οι άντρες του Βου και του Γιούε αλληλομισούνται, εάν βρεθούν μαζί σ' ένα πλοίο που θαλασσοδέρνεται, θα συνεργαστούν, όπως το δεξί χέρι με το αριστερό.
40. Είναι λάθος να βασίζεται κανείς στα πεδικλωμένα άλογα ή τους θαμμένους τροχούς αρμάτων⁸⁴.
41. Η καλλιέργεια της πολεμικής αρετής αποτελεί καθήκον και υποχρέωση της ηγεσίας του στρατεύματος. Και είναι με την κατάλληλη χρήση του εδάφους, που

84. Προφανώς, η «Γραμμή Μαζινό» της εποχής, δεν ήταν ικανή να εμποδίσει από μόνη της τους αμυνόμενους να τραπούν σε φυγή.

- όλες οι φάλαγγες θα αποδώσουν το μέγιστο, παρά τις όποιες αδυναμίες εμφανίζουν κάποιες από αυτές⁸⁵.
42. Είναι δουλειά του στρατηγού να είναι ήρεμος και ανεχνίαστος, αμερόληπτος και αυτοπειθαρχημένος.
43. Θα πρέπει να έχει την ικανότητα να κρατά τα όποια σχέδιά του για τον εαυτό του και να μην τα αποκαλύπτει στους αξιωματικούς και τους άντρες του.
44. Να απαγορεύει τις δεισιδαιμονίες κι έτσι να απαλλάσσει το στράτευμα από αμφιβολίες. Με τον τρόπο αυτό, μέχρι τη στιγμή του θανάτου, δεν θα υπάρξει σύγχυση και αναστάτωση.
45. Ο στρατηγός θα πρέπει, επίσης, να αλλάζει τις μεθόδους του και να τροποποιεί τα σχέδιά του, ώστε οι άλλοι να μην καταλαβαίνουν τι κάνει.
46. Να στρατοπεδεύει σε διάφορα σημεία και ν' ακολουθεί πλάγιους δρόμους, ώστε ο εχθρός να μην μπορεί να μαντέψει τις προθέσεις του.

85. Τσανγκ Γιου: «Εάν κάποιος κερδίσει το πλεονέκτημα του εδάφους, ακόμη και μια αδύναμη στρατιωτική μονάδα μπορεί να νικήσει τον εχθρό. Πολύ περισσότερο μια δυνατή! Τόσο η πρώτη, όσο και η δεύτερη, είναι δυνατό να αξιοποιηθούν, εάν τις διατάξουμε με τρόπο που να λαμβάνει υπόψη τη μορφολογία του εδάφους».

47. Επίσης, δουλειά του στρατηγού είναι να συγκεντρώσει το στράτευμα και να το αναγκάσει να πολεμήσει, κάτω από συνθήκες δραματικές.
48. Οδηγεί τους άντρες του βαθιά μέσα στο εχθρικό έδαφος κι εκεί θέτει σε εφαρμογή το σχέδιό του.
49. Καίει τα πλοία του και καταστρέφει τα μαγειρικά του σκεύη. Προτρέπει το στράτευμα, όπως ο βοσκός τα πρόβατα, οδηγώντας το πότε προς τη μια και πότε προς την άλλη κατεύθυνση, και κανένας δεν ξέρει ποιος είναι ο τελικός του στόχος.
50. Ορίζει μέρος συνάντησης κι όταν τα στρατεύματα συγκεντρωθούν, τα αποκόβει από κάθε οδό διαφυγής, ακριβώς σαν να τους παίρνει τη σκάλα κάτω απ' τα πόδια.
51. Όποιος αγνοεί τα σχέδια των γειτονικών κρατιδίων, δεν μπορεί να συνάψει έγκαιρα συμμαχίες. Όποιος αγνοεί τη μορφολογία του εδάφους, δεν μπορεί να ηγηθεί της προέλασης ενός στρατού. Όποιος δεν ξέρει να κάνει χρήση ντόπιων οδηγών, δεν μπορεί να επωφεληθεί από τα πλεονεκτήματα του εδάφους. Ένας στρατηγός που δεν γνωρίζει τα παραπάνω θέματα, δεν είναι κατάλληλος για να ηγηθεί του στρατού ενός Ηγεμόνα Βασιλιά⁸⁶.

86. Τσάο Τσάο: «Τα τρία αυτά θέματα έχουν συζητηθεί διεξοδικά σε

52. Τώρα, όταν ένας Ηγεμόνας επιτίθεται σ' ένα ισχυρό κρατίδιο, φροντίζει να κάνει αδύνατη τη συγκέντρωση δυνάμεων. Εκφοβίζει τον εχθρό και δεν αφήνει τους συμμάχους του να συνταχθούν με το μέρος του.
53. Επιπλέον, δεν επιδιώκει να συμμαχήσει με οποιονδήποτε, ούτε να ενισχύσει τη δύναμη άλλων κρατών. Καταστρώνει τα δικά του μυστικά σχέδια και καλλιεργεί το φόβο των αντιπάλων του. Έτσι, καταφέρνει να κυριεύσει τις πόλεις τους και να ανατρέψει τους ηγεμόνες τους.
54. Παρέχετε ανταμοιβές, αδιαφορώντας για τις συνηθισμένες πρακτικές. Εκδίδετε διαταγές, αδιαφορώντας για την πεπατημένη οδό. Έτσι θα μπορέσετε να διοικήσετε έναν ολόκληρο στρατό, σαν να πρόκειται για έναν και μόνο άνδρα.
55. Θέστε τους άντρες ενώπιον της αποστολής τους, χωρίς να έχετε μοιραστεί μαζί τους τα σχέδιά σας. Χρησιμοποιήστε τους για να κερδίσετε ένα πλεονέκτημα, χωρίς να αποκαλύπτετε τους κινδύνους που αυτό συνεπάγεται. Φέρτε τους αντιμέτωπους με τον μεγαλύ-

προηγούμενα κεφάλαια. Ο λόγος που ο Σουν Τσου επανέρχεται σ' αυτά, είναι η βαθιά του αποδοκιμασία, για όλους εκείνους που δεν μπορούσαν να κάνουν σωστή χρήση μιας στρατιωτικής δύναμης».

τερο κίνδυνο και θα επιβιώσουν. Βάλτε τους σε «θανάσιμο» έδαφος και θα ζήσουν. Γιατί όταν ο στρατός βρίσκεται αντιμέτωπος με μια τέτοια κατάσταση, είναι ικανός να αποσπάσει, μέσα από μια ήττα, τη νίκη.

56. Τώρα, το πιο δύσκολο στις στρατιωτικές επιχειρήσεις είναι το να προσποιηθείτε ότι προσαρμόζεστε στα σχέδια του εχθρού.
57. Συγκεντρώστε τις δυνάμεις σας εναντίον του και από απόσταση χιλίων λι μπορείτε να εξοντώσετε το στρατηγό του. Αυτό σημαίνει ικανότητα να επιτυγχάνει κανείς το στόχο του, με τρόπο επιδέξιο και ευρηματικό.
58. Μόλις αναλάβετε την ηγεσία του στρατεύματος, κλείστε όλες τις συνοριακές διαβάσεις, ανακαλέστε τα διαβατήρια, διακόψτε κάθε σχέση με τους απεσταλμένους του εχθρού και ζητήστε να εκτελεστούν στο ακέραιο οι εντολές σας.
59. Επωφεληθείτε, χωρίς καθυστέρηση, από οποιαδήποτε ευκαιρία σας προσφέρει ο εχθρός. Αποσπάστε του κάτι που θεωρεί πολύτιμο και κινηθείτε βάσει μιας ημερομηνίας, μυστικά προκαθορισμένης.
60. Αρχή του πολέμου είναι να παρακολουθείς την κατάσταση του εχθρού, για να έχεις το πλεονέκτημα στη μάχη.

61. Αρχικά, δείξτε τη συστολή ανύπαντρης κόρης. Και μόλις ο εχθρός αφήσει κάποιο άνοιγμα, κινηθείτε με την ταχύτητα του λαγού. Έτσι, δεν θα μπορέσει να σας αντισταθεί.

ΕΠΙΘΕΣΗ ΜΕ ΠΥΡ

Μην ενεργείτε, εάν δεν είναι προς το συμφέρον. Μην δίνετε μάχη, εάν δεν βρίσκεστε σε κίνδυνο.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Όταν εξαπολύετε επίθεση, υπάρχουν πέντε τρόποι για να χρησιμοποιήσετε τη φωτιά. Ο πρώτος είναι να κάψετε τους στρατιώτες του εχθρού, μέσα στο στρατόπεδό τους. Ο δεύτερος, να κάψετε τις αποθήκες του. Ο τρίτος, να κάψετε τον εξοπλισμό του. Ο τέταρτος, να κάψετε τα πολεμοφόδιά του. Κι ο πέμπτος, να εκτοξεύσετε εναντίον του πύρινα βέλη.
2. Για να χρησιμοποιήσετε τη φωτιά, πρέπει να βασιστείτε σε κάποιο μέσο⁸⁷.
3. Για να βάλουμε φωτιά, πρέπει να έχουμε πάντα στη διάθεσή μας τα απαραίτητα τεχνικά μέσα.
4. Η πυρπόληση πρέπει να γίνεται σε κατάλληλη εποχή και σε κατάλληλη ημέρα.

87. Ως «μέσο», ο μεν Τσάο Τσάο θεωρεί τους προδότες που υπάρχουν στο στρατόπεδο του εχθρού, ο δε Τσανγκ Γιου τις καιρικές συνθήκες, από τις οποίες εξαρτάται η επιτυχία του εγχειρήματος.

5. Κατάλληλη εποχή, σημαίνει να είναι ο καιρός ζεστός και ξηρός. Κατάλληλη ημέρα, σημαίνει να βρίσκεται η σελήνη στους αστερισμούς του Τοξότη, του Αλφάρτζ, του Ι ή του Τσεν, γιατί τις μέρες αυτές σηκώνεται δυνατός άνεμος.
6. Τώρα, σε επιθέσεις δια πυρός, πρέπει να είναι κανείς έτοιμος να αντιμετωπίσει πέντε πιθανές καταστάσεις.
7. Όταν ξεσπάσει φωτιά στο στρατόπεδο του αντιπάλου, εξαπολύστε επίθεση απ' έξω. Εάν, όμως, ο στρατός του δείχνει ήρεμος, παραμείνετε σε επιφυλακή, αλλά μην επιτεθείτε.
8. Όταν η φωτιά κορυφωθεί, διατάξτε επίθεση, εάν κάτι τέτοιο είναι εφικτό. Εάν δεν είναι, περιμένετε.
9. Εάν μπορείτε να βάλετε φωτιά στο εξωτερικό του εχθρικού στρατοπέδου, δεν είναι απαραίτητο να περιμένετε να φτάσουν οι φλόγες μέχρι μέσα. Επιλέξτε την κατάλληλη στιγμή και επιτεθείτε.
10. Μην επιτίθεστε σε φλεγόμενο μέρος, με φορά αντίθετη από εκείνη του ανέμου. Όταν ο αέρας φυσάει στη διάρκεια της ημέρας, τη νύχτα θα πέσει.
11. Το στράτευμα πρέπει να γνωρίζει τους πέντε διαφο-

ρετικούς τρόπους χρησιμοποίησης της φωτιάς και να είναι μονίμως σε επαγρύπνηση.

12. Όσοι χρησιμοποιούν τη φωτιά, για να κάνουν πιο αποτελεσματικές τις επιθέσεις τους, είναι έξυπνοι. Όσοι χρησιμοποιούν το νερό, είναι ισχυροί.
13. Το νερό μπορεί ν' απομονώσει έναν εχθρό, αλλά όχι να καταστρέψει τις προμήθειες και τον εξοπλισμό του.
14. Τώρα, το να προσπαθεί κανείς να κερδίσει τη μάχη και να επιτύχει τους στόχους του, χωρίς να κάνει χρήση όλων των μέσων που έχει στη διάθεσή του, όπως είναι η φωτιά και το νερό, δεν αποτελεί καλό οίωνό και μόνο σαν «χάσιμο χρόνου» μπορεί να περιγραφεί.
15. Και γι' αυτό, λέμε ότι οι μακρόπνοοι στόχοι είναι αρμοδιότητα των φωτισμένων ηγεμόνων και η επίτευξή τους, αρμοδιότητα των φωτισμένων στρατηγών.
16. Μην ενεργείτε, εάν δεν είναι προς το συμφέρον της χώρας. Μην κάνετε χρήση στρατιωτικής δύναμης, εάν δεν βλέπετε πιθανότητα επιτυχίας. Μην δίνετε μάχη, εάν δεν βρίσκεστε σε κίνδυνο⁸⁸.

88. Όλοι οι σχολιαστές κάνουν σαφές ότι ο πόλεμος θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο ως έσχατο μέσο.

17. Ένας ηγεμόνας δεν επιτρέπεται να κηρύσσει πόλεμο, για να δώσει διέξοδο στην οργή του, ούτε ένας στρατηγός επιτρέπεται να δίνει μάχη, για να δώσει διέξοδο στη μνησικακία του. Γιατί ενώ ένας οργισμένος άνθρωπος μπορεί να ξαναγίνει ευτυχής κι ένας χλωμένος ευχαριστημένος, μια χώρα που έχει ισοπεδωθεί, δεν μπορεί να αποκατασταθεί, ούτε ένας νεκρός να επιστρέψει στη ζωή.
18. Ως εκ τούτου, ο φωτισμένος ηγέτης είναι σώφρων και ο καλός στρατηγός δεν κάνει βιαστικές κινήσεις. Μόνο έτσι εξασφαλίζεται η ευημερία μιας χώρας και διαφυλάσσεται η στρατιωτική της ισχύς.

ΧΡΗΣΗ ΜΥΣΤΙΚΩΝ ΠΡΑΚΤΟΡΩΝ

Ένας ηγεμόνας δεν επιτρέπεται να κηρύσσει πόλεμο, για να δώσει διέξοδο στην οργή του, ούτε ένας στρατηγός επιτρέπεται να δίνει μάχη, για να δώσει διέξοδο στη μνησικακία του. Γιατί ενώ ένας οργισμένος άνθρωπος μπορεί να ξαναγίνει ευτυχής κι ένας χολωμένος ευχαριστημένος, μια ισοπεδωμένη χώρα δεν μπορεί να αποκατασταθεί, ούτε ένας νεκρός να επιστρέψει στη ζωή.

Ο Σουν Τσου είπε:

1. Τώρα, η συγκρότηση μιας στρατιωτικής δύναμης εκατό χιλιάδων αντρών και η αποστολή της σε μακρινή εκστρατεία συνεπάγονται πρόσθετη επιβάρυνση του λαού και αφαιμάξη του κρατικού θησαυροφυλακίου. Το κόστος μιας τέτοιας επιχείρησης θα φτάσει τα χίλια χρυσά νομίσματα ημερησίως. Η αναστάτωση μέσα κι έξω από τη χώρα θα είναι συνεχής, οι ατέλειωτες μετακινήσεις θα εξαντλήσουν τους άντρες, και επτακόσιες χιλιάδες νοικοκυριά θα γονατίσουν⁸⁹.

89. Τσάο Τσάο: «Παλιά, οκτώ οικογένειες συγκροτούσαν μια κοινότητα. Όταν μια οικογένεια έστελνε έναν άντρα στον πόλεμο, οι υπόλοιπες επτά συνέβαλαν στη συντήρησή της. Έτσι, όταν συγκροτείτο ένας στρατός εκατό χιλιάδων ανδρών, τα νοικοκυριά που δεν μπορούσαν πια να ασχοληθούν απερίσπαστα με τη σπορά και το όργωμα, ανέρχονταν σε επτακόσιες χιλιάδες».

2. Κάποιος ο οποίος επί χρόνια συγκρούεται με τον εχθρό του, προσπαθώντας να τον νικήσει, κι ο οποίος αγνοεί πλήρως την κατάσταση του εχθρού –επειδή τσιγκουνεύεται τα οφίκια και μερικές εκατοντάδες χρυσά νομίσματα⁹⁰– στερείται παντελώς ανθρωπιάς. Ένας τέτοιος άντρας δεν είναι στρατηγός. Δεν είναι στήριγμα για τον ηγεμόνα του. Δεν είναι κύριος της νίκης.
3. Ο λόγος που ένας φωτισμένος ηγεμόνας κι ένας σοφός στρατηγός νικούν τον εχθρό, όπου κι αν τον συναντήσουν, και τα επιτεύγματά τους ξεπερνούν εκείνα των συνηθισμένων ανθρώπων, είναι η εκ των προτέρων γνώση.
4. Αυτό που ονομάζουμε «εκ των προτέρων γνώση» δεν έχει σχέση ούτε με το πνεύμα, ούτε με τους θεούς, ούτε με προηγούμενη εμπειρία, ούτε με υπολογισμούς. Θα πρέπει να την αποκτήσουμε από ανθρώπους που γνωρίζουν καλά την κατάσταση του εχθρού.
5. Υπάρχουν πέντε είδη μυστικών πρακτόρων, που μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει: Οι ντόπιοι, οι εσωτερικοί, οι διπλοί, οι αναλώσιμοι και οι επιζήσαντες.

90. Για να δελεάσει και να εξαγοράσει τους απαραίτητους κατασκόπους.

6. Όταν αυτοί οι πέντε τύποι πρακτόρων δραστηριοποιούνται ταυτόχρονα και κανείς δεν γνωρίζει τη μέθοδο εργασίας τους, ονομάζονται «Θεϊκός Μίτος»⁹¹ και είναι θησαυρός για έναν ηγεμόνα.
7. Ντόπιοι πράκτορες είναι εκείνοι που στρατολογούμε από τις τάξεις του λαού της εχθρικής χώρας.
8. Οι εσωτερικοί πράκτορες είναι δυσαρεστημένοι αξιωματικοί του εχθρικού στρατού, που δέχονται να συνεργαστούν μαζί μας⁹².
9. Οι διπλοί πράκτορες είναι πράκτορες του εχθρού, που εργάζονται παράλληλα και για μας. Αναλώσιμοι είναι εκείνοι από τους δικούς μας πράκτορες, στους οποίους δίνουμε εσκεμμένα χαλκευμένες πληροφορίες⁹³.

91. Κι αυτό, επειδή εξασφαλίζουν ένα πλέγμα πληροφοριών, ικανό να δώσει λύση -όπως ο μίτος της Αριάδνης- και στα πιο περίπλοκα προβλήματα.

92. Του Μου: «Ανάμεσα σ' αυτούς, υπάρχουν άξιοι άνθρωποι, που στερήθηκαν του αξιώματός τους, άλλοι που τιμωρήθηκαν για κάποια αξιόποινη πράξη, κι άλλοι που είναι απλοί συκοφάντες, καιροσκόποι, διπρόσωποι, ή διψασμένοι για πλούτο. Όλοι αυτοί μπορούν, με την ανάλογη ανταμοιβή, να συγκεντρώσουν στοιχεία για την πραγματική κατάσταση της χώρας τους και να ανακαλύψουν τα σχέδια που καταστρώνονται εναντίον σας. Μπορούν επίσης να προκαλέσουν ρήξη μεταξύ του ηγεμόνα και των υπουργών του, έτσι ώστε η συνεργασία τους να μην είναι αρμονική».

93. Του Μου: «Διαρρέουμε ψευδείς πληροφορίες και αφήνουμε τους κατασκόπους μας να τις μάθουν. Έτσι, όταν συλληφθούν σε εχθρικό έδαφος, θα δώσουν αυτές τις ψεύτικες πληροφορίες, ο εχθρός

10. Επιζήσαντες πράκτορες είναι εκείνοι που επιστρέφουν με πληροφορίες⁹⁴.
11. Από όλους όσοι απαρτίζουν το στράτευμα, κανένας δεν έχει τόσο στενές σχέσεις με το διοικητή όσο ένας μυστικός πράκτορας. Κανένας δεν ανταμείβεται πιο πλουσιοπάροχα. Και τίποτα δεν είναι πιο απόρρητο από τις μυστικές επιχειρήσεις.
12. Όποιος δεν είναι μυαλωμένος και σοφός, ανθρόπινος και δίκαιος, δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει μυστικούς πράκτορες. Και όποιος δεν διαθέτει ευαισθησία και οξυδέρκεια, δεν μπορεί να τους αποσπάσει την αλήθεια.
13. Οξυδέρκεια! Πραγματική οξυδέρκεια! Δεν υπάρχει τομέας στον οποίο να μην μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατάσκοποι.
14. Εάν τα σχέδια περί μυστικών επιχειρήσεων αποκαλυ-

θα τις πιστέψει και θα οπείσει να κάνει τις ανάλογες προετοιμασίες. Και επειδή εμείς θα ακολουθήσουμε τελικά διαφορετική τακτική, ο εχθρός θα εξοργιστεί και θα τους θανατώσει».

94. Του Μου: «Επιλέγουμε άντρες έξυπνους, προικισμένους και ικανούς να δημιουργήσουν σχέσεις με άτομα που πρόσκεινται στον αντίπαλο ηγεμόνα και σε άλλες εξέχουσες προσωπικότητες. Έτσι, είναι σε θέση να καταγράφουν τις κινήσεις του εχθρού, να μάθουν τα σχέδιά του και να γυρίσουν να μας τα πουν. Γι' αυτό, ο Σουν Τσου τους αποκαλεί "επιζήσαντες" πράκτορες».

φθούν πρόωρα, ο κατάσκοπος, και όλοι εκείνοι στους οποίους τα αποκάλυψε, θα πρέπει να θανατωθούν.

15. Γενικά, όταν πρόκειται ν' αντιμετωπίσετε το στρατό του εχθρού, ή να επιτεθείτε σε κάποια πόλη, ή να δολοφονήσετε κάποιους ανθρώπους, θα πρέπει να γνωρίζετε τα ονόματα των αξιωματικών του επιτελείου, του διοικητή της φρουράς, των προπομπών, των φρουρών της πύλης και των σωματοφυλάκων. Θα πρέπει να ζητήσετε από τους πράκτορές σας να σας πληροφορήσουν, με κάθε λεπτομέρεια, επί των θεμάτων αυτών⁹⁵.
16. Ιδιαίτερα χρήσιμο είναι το να εξαγοράσετε πράκτορες του εχθρού, που έχουν έρθει να κάνουν κατασκοπεία σε βάρος σας. Δώστε τους οδηγίες και φροντίστε τους⁹⁶. Έτσι στρατολογούνται και χρησιμοποιούνται οι διπλοί πράκτορες.
17. Είναι μέσω των διπλών πρακτόρων που μπορούν να

95. Του Μου: «Όταν διεξάγετε επιθετικό πόλεμο, πρέπει να γνωρίζετε όσο γίνεται περισσότερα πράγματα για το ποιόν των αντρών που έχει επιστρατεύσει ο αντίπαλος. Είναι σώφρονες ή ανόητοι, επιδέξιοι ή αδέξιοι, έμπειροι ή άπειροι; Μόνο έτσι θα μπορέσετε να λάβετε τα κατάλληλα μέτρα».

96. Τσανγκ Γιου: «Κανένας δεν γνωρίζει καλύτερα από τον διπλό πράκτορα ποιοι, από τους συμπατριώτες του είναι άπληστοι και ποιοι από τους αξιωματικούς του αντιπάλου αμελούν τα καθήκοντά τους».

στρατολογηθούν και να χρησιμοποιηθούν οι ντόπιοι και οι εσωτερικοί κατάσκοποι.

18. Και είναι μ' αυτόν τον τρόπο, που ο αναλώσιμος κατάσκοπος, εφοδιασμένος με ψεύτικες πληροφορίες, μπορεί να σταλεί στον εχθρό και να του τις μεταβιβάσει⁹⁷.
19. Είναι, επίσης, με τον τρόπο αυτό που οι επιζήσαντες πράκτορες μπορούν να χρησιμοποιηθούν την κατάλληλη στιγμή.
20. Ο ηγεμόνας πρέπει να έχει πλήρη γνώση των δραστηριοτήτων, των παραπάνω πέντε ειδών πρακτόρων. Η εν λόγω γνώση πρέπει να προέρχεται από τους διπλούς πράκτορες γι' αυτό και είναι απαραίτητο να τους μεταχειριζόμαστε με τη μεγαλύτερη δυνατή γενναιοδωρία.
21. Στο παρελθόν, η άνοδος της δυναστείας Γιν κατέστη δυνατή χάρη στον Ι-Τσιχ, που προηγουμένως προσέφερε τις υπηρεσίες του στη δυναστεία Χσία⁹⁸. Και η

97. Τσανγκ Γιου: «Οι διπλοί πράκτορες γνωρίζουν καλύτερα από τον καθένα πώς μπορεί να εξαπατηθεί ο εχθρός και να ποτέψει τις ψεύτικες πληροφορίες που θα του μεταφέρουν οι αναλώσιμοι πράκτορες».

98. Πολλοί σχολιαστές θεωρούν εξοργιστικό το ότι ο Σουν Τσου χα-

δυναστεία Τσου ήρθε στην εξουσία, χάρη στον Λου Γιου, πρώην κατάσκοπο της δυναστείας Γιν.

23. Γι' αυτό, λοιπόν, μόνον ο φωτισμένος ηγεμόνας και ο ικανός στρατηγός -που ξέρουν να χρησιμοποιούν τους πιο έξυπνους ανθρώπους ως κατασκόπους- είναι βέβαιο ότι θα επιτύχουν σπουδαία πράγματα. Οι μυστικές επιχειρήσεις είναι απαραίτητες σ' έναν πόλεμο. Σ' αυτές στηρίζει την κάθε του κίνηση ένας στρατός⁹⁹.

ρακτηρίζει «κατασκόπους» τέτοιες εξέχουσες προσωπικότητες της εποχής. Γεγονός, πάντως, είναι ότι το κάνει.

99. Τοϊά Λιν: «Ένας στρατός χωρίς μυστικούς πράκτορες μοιάζει με άνθρωπο χωρίς μάτια και αυτιά».

ο *Ηγεμόνας* του *Μακιαβέλι* έτσι και η *Τέχνη του Πολέμου* του Sun Tzu είναι τόσο χρήσιμη σήμερα όσο ήταν πριν από δύομισι χιλιάδες χρόνια για τους στρατιωτικούς ηγέτες της αρχαίας Κίνας.

Κι αυτό γιατί το έργο του Κινέζου στρατηγού δε διατυπώνει απλά ένα πολεμικό δόγμα, αλλά εξετάζει κάθε πτυχή του πολέμου, οικονομική, πολιτική, κοινωνική, ψυχολογική, με ανυπέρβλητη γνώση, οξυδέρκεια και ρεαλισμό.

Το πνεύμα του Sun Tzu κατάφερε να διαπεράσει τους χοντρούς τοίχους των ανά τον κόσμο στρατιωτικών ακαδημιών και να γίνει η βίβλος εκατοντάδων χιλιάδων σύγχρονων μάντζερ που, εν καιρώ ειρήνης, καταστρώνουν τα δικά τους επιχειρησιακά σχέδια, φιλοδοξώντας να κερδίσουν τη δική τους προσωπική μάχη.

Όσο κι αν ακούγεται παράδοξο, το πρώτο που διδάσκει ο θρυλικός Κινέζος στρατηγός είναι ότι «για να διακριθεί κανείς στον πόλεμο, θα πρέπει να έχει προηγουμένως καλλιεργήσει το Ταό» – με άλλα λόγια, την ανθρωπιά, το αίσθημα δικαίου και το σεβασμό στους κανόνες και τους θεσμούς...

